

SAKRALNA BAŠTINA GRADA SINJA

Jenjić, Anja

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:257781>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

SAKRALNA BAŠTINA GRADA SINJA

ANJA JENJIĆ

Split, 2024.

Odsjek za povijest umjetnosti
Studij povijesti i povijesti umjetnosti
Ranokršćanska i ranosrednjovjekovna sakralna
arhitektura

SAKRALNA BAŠTINA GRADA SINJA

Studentica:

Anja Jenjić

Mentor:

Kristina Babić, v. pred.

Split, rujan 2024.

Mojoj majci

Sadržaj

1. UVOD	1
2. POVIJESNA POZADINA SINJSKOG PODRUČJA	2
2.1. Srednjovjekovna županija Cetina	2
2.2 Urbanistički razvoj Sinja do osmanske najezde	3
2.2.2. <i>Tvrđava Grad</i>	6
2.2.3. <i>Utvrdna Kamičak</i>	10
3. SAKRALNA ARHITEKTURA NA SINJSKOM PODRUČJU DO OSMANSKE NAJEZDE 12	
3.1. Crkva sv. Mihovila na gradu	12
3.2. Crkva sv. Marije u Cetini pod Sinjem	14
3.3. Crkva sv. Mihovila u Brnazama	16
3.4. Crkva u Grabu	19
4. SINJ U OSMANSKOM CARSTVU (1513. – 1686.)	20
4.1. Osmansko osvajanje Sinja	20
4.2. Osmanska sakralna arhitektura	21
4.2.1. <i>Carska džamija</i>	22
4.2.2. <i>Džamija Hadži-Hamze</i>	22
5. SINJ NAKON 1686.	25
5.1. Sinjska krajina kroz povijesne događaje XVIII. i XIX. stoljeća	25
5.2.1. <i>Štovanje Majke od milosti i njen dolazak u Sinj</i>	26
5.2.2. <i>Franjevci u samostanu crkve Gospe Sinjske</i>	27
5.2.3. <i>Središte grada Sinja</i>	29
6. SAKRALNA ARHITEKTURA	30
6.1. Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske	30
6.1.1. <i>Zvonik</i>	38
6.1.2. <i>Franjevački samostan</i>	41
6.2. Gospina crkva na sinjskoj tvrđavi	43
6.3. Pravoslavna crkva sv. Petra i Pavla	44
6.4. Crkva sv. Frane Asiškog	45
6.5. Crkva sv. Ivana u Glavicama	46
7. ZAKLJUČAK	47
8. LITERATURA	48
SAŽETAK	50
THE SACRED HERITAGE OF THE CITY OF SINJA	51
SUMMARY	51

1. UVOD

Smješten u središtu Dalmatinske zagore, grad Sinj predstavlja ključnu točku županije Cetini, regije bogate poviješću, kulturnim nasljeđem i prirodnim ljepotama. Ovo područje, oblikovano tokovima rijeke Cetine i okruženo impresivnim planinskim lancima, čini prirodni amfiteatar koji je kroz povijest služio kao strateška točka obrane, ali i kao duhovno središte. Sakralna arhitektura Sinja ne samo da odražava vjersku predanost lokalnog stanovništva, već i skladno nadopunjuje jedinstvenu topografiju regije, stvarajući sinergiju između prirode i ljudskog stvaralaštva.

Kroz prvi dio rada završnog rada prikazane su povijesne prilike grada Sinja, topografske odrednice srednjovjekovne županije Cetine kao i njena fortifikacijska obrambena uloga. Zatim slijedi poglavlje koje obrađuje sakralnu arhitekturu do osmanske najezde gdje su kronološkim redoslijedom obrađene srednjovjekovne crkve na povijesnim lokalitetima. U sljedećem poglavlju koje uključuje Sinj u vrijeme osmanskih osvajanja i sakralne baštine toga vremena, prolazimo kroz vrijeme kada je grad bio u nesigurnim uvjetima i teškim okolnostima. Mnogi stanovnici tražili su bijeg, a time su i slabile veze između primorskih komuna i utvrđenih feudalnih gradova.

Nakon pobjede na Osmanlijama dolazi do postupne urbanizacije grada Sinja. Za vrijeme mletačke vlasti razvija se potreba za formiranje modernog urbanog identiteta grada. Mletačka politika usmjerena je bila na jačanje obrambenih struktura, razvoj trgovačke i gospodarske infrastrukture, te poticanje kulturnog i vjerskog života, što je značajno doprinijelo oblikovanju Sinja kao regionalnog središta.

Posljednji dio rada pažnju posvećuje sakralnoj arhitekturi XVIII. i XIX. stoljeća. Najvažnija sakralna građevina u Sinju svakako je Crkva Gospe Sinjske. Nakon slavne obrane grada od Osmanlija 1715. godine, koja je, prema predaji, pripisana zagovoru Čudotvorne Gospe Sinjske, započela je izgradnja nove crkve posvećene Gospi, čime je stvoreno duhovno i kulturno središte, a odnedavno se i pripisuje titula „manje bazilike“.

2. POVIJESNA POZADINA SINJSKOG PODRUČJA

2.1. Srednjovjekovna županija Cetina

Blago i spomenička baština koja se nalazi na području Sinja i Cetinske krajine uistinu predstavlja jedan veliki neiscrpni izvor informacija i povijesnih izvora koji se na tom području proteže još od prastanovnika iz kamenog doba do VII. stoljeća kada dolaze Hrvati. Za vrijeme Rimljana koji su zadržali naziv za *castellum Osinium*, na položaju Sinjske tvrđave (Grad) razvio se *Vsinj*, odnosno današnji Sinj. Na tom području koje je bilo ključno za sami ustroj ranosrednjovjekovne hrvatske države, grad Sinj je postao utvrda kraljevskoga župana, i samih cetinskih knezova. Položaj grada uvelike je pomogao za kontroliranje puteva prema obali što je pomoglo gradu i njegovom lokalitetu na razvoj i značaj.¹

U jadranskom zaleđu bila su smještena mnoga malena kulturna i ekonomska mjesta čiji se život mijenjao i s vremenom stvarao novi oblik današnjih gradova. Upravo je tako periodične epizode imao i Sinj tijekom burne prošlosti, no ipak čvrste današnjice.

Povijesni pregled kreće od doba prodora Avara i Slavena koji su tijekom I. stoljeća ostvarivali velike vojne uspjehe, a jedno od njih bilo je i zauzimanje rimsko – bizantske uprave u Dalmaciji Salone. Tako su plemena Avara i Slavena zauzeli dolinu Cetine.²

Sam naziv Cetina, odnosno Cetinska krajina geografski označuje regiju koja se smjestila uz gornji i donji tok rijeke Cetine.³Širenjem kršćanstva dolinom Cetine, postupno jača i misionarska uloga. O tom vremenu i načinu života tadašnjeg stanovništva saznajemo samo putem grobova, obzirom na oslabljenu materijalnu baštinu. Prema nalazima nakita iz VIII. stoljeća na području Sinja vidljiv je utjecaj Bizanta i održavanje mira s dalmatinskim gradovima. U IX. stoljeću Konstantin Porfirogenet svrstava Cetinu među hrvatske županije.⁴

¹ Vrgoč, 2018., 6

² Soldo, 1965., 64

³ Milošević, 2017., 13

⁴ Soldo, 1965., 65

Slika 1. Dio nalaza iz korita Cetine u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju
(Izvor; Milošević, 2017., 7.)

Cetina je naziv rijeke u srednjoj Dalmaciji koja je po jednoj od priča dobila ime po imenu „*Kentona*“ kako su je prozvali Delmati. Ta rijeka stoljećima svojim tokom je napajala područje kojim je prolazila, a time je i ostavljala trag koji svjedoči i o proteku jednog vremena i spomeničke baštine koja se štiti od 1963. godine.⁵

2.2 Urbanistički razvoj Sinja do osmanske najezde

Cetinska županija odnosno kasnije Cetinska kneževina, imala je svoja povijesna i geomorfološka značenja, dok je samo Sinjsko polje bilo najplodnije i najznačajnije gospodarsko središte srednje Dalmacije.⁶ Desna granica županije Cetina kretala se od Svilaje, Plivašice, Vučice, Visoke, Čemernicom te Trapošnikom ispod Nutjaka. Lijeva granica protezala se od Prologa, Kamešnice, Tovarnice i na taj način je zaobišla Čačvinu koja je bila tvrđava Cetinske županije.⁷

Cetinska županije svoje središte pronašla je u gradu Sinju koji se nalazio na kamenoj uzvisini starog ilirskog naselja *Osini*. Prvi puta spominjanje Sinja javlja se 21. rujna 1345., iako se pravo značenje toga naziva ne zna. Svjedočenje o ilirskoj općini *Osini* iz rimskog doba

⁵ Cetina. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (2. svibnja.2024.)

⁶ Milošević, 2017., 15.

⁷ Soldo, 1965.,66

nalazimo u rimskoj ari koja je pripadala geniju Osinjana, pronađenoj pod bedemima sinjske tvrđave 1938. godine.⁸

Sinj je imao odlično uporište koje mu je omogućavalo vojnu kontrolu, a s njega se pružao pogled prema Dinari od Čačvine prema Perući. Dolaskom Slavena i poslije Hrvata, grad je zadržao svoju fortifikacijsku ulogu zajedno sa snažnim bedemima i predromaničkom crkvom sv. Mihovila u unutrašnjosti Tvrđave.⁹

Slika 2. Položaj Sinja sa Sinjskim poljem u suvremenoj Hrvatskoj
(Izvor; Milošević, 2024., 8.)

Prema nekim mišljenjima smatralo se da je središte Cetinske županije trebao biti Stolac, no povjesničari su to opovrgnuli jer su smatrali da Stolac nikada ne bi mogao biti kao Sinj. Cetinska krajina s vremenom je postala i kneževina, a grad je došao pod vlast ugarsko-hrvatskih kraljeva u XIV. stoljeću. Sinj se kao grad spominjao još u ispravama iz srednjeg vijeka 1341. godine kao „*castri Fsini*“ te kao *Zyn* kraljevski grad, dok ga je tom ispravom kralj Ludovik ugarsko-hrvatski kralj darovao Ivanu Nelipiću, kninskom knezu.¹⁰ Od tada grad je trajno počela naseljavati obitelj knezova Nelipića i Sinj je postao njihovim sjedištem.

Juraj Cetinjan bio je župnik u crkvi sv. Marije u Cetini 1476. godine gdje je doveo nekoliko obitelji na otok Olib, prema S. Gunjači mogao je biti župnik u Cetini jer su u Sinju

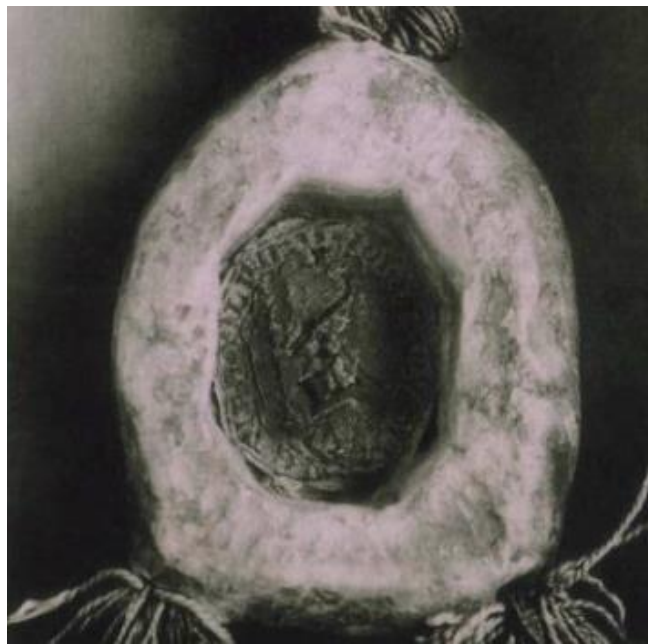
⁸ Soldo, 1965.,66

⁹ Milošević, 2024., 4

¹⁰ Klaić, 1898., 2

bili župnici franjevci, no franjevci sv. Marije nisu bili župnici u Cetini prema ispravama samostana gdje su se morala čuvati prava župne crkve.¹¹

Nelipići su uspjeli ostvariti da naprave od Cetine kneževinu sa središtem u Sinju i napravili su veliki feudalno posjed sa kastrumom. U početku se smatra da se grad sastojao od tvrđave koja je bila okružena s gradskim bedemima i koji su se poslije nastavili graditi, dok je u podnožju brda se nalazila tvrđava Sinj ili kako se nalazilo u povijesnim dokumentima *Vsinj* odnosno kraljevski grad.¹²

Slika 3. Viseći voštani pečat cetinskog kneza Ivaniša Nelipičića s isprave izdane „...u Cetini, u našem gradu Fsinu, 15. ožujka 1418. godine“.
(Izvor: Milošević, 1996., 6.)

Godine 1375. papa Inocent VI. izdao je dozvolu za izgradnju samostana i crkve u podnožju tvrđave Sinj koja je bila i izgrađena zaslugama Kneza Ivana Nelipića, a glavna posveta te crkve je bila upravo Majci Božjoj. Samostan koji i danas krase grad počeo je s izgradnjom krajem 17. stoljeća, no sami srednjovjekovni samostan s crkvom izvan zidina Sinja bio je razrušen tijekom osmanske vladavine. Sinjska tvrđava pala je za vrijeme mletačke vlasti 25. rujna 1686. godine i cijelo to vrijeme, do propasti Mletačke Republike 1797. godine, stoji pod njenom vlasti.¹³

¹¹ Soldo, 1965., 67

¹² Bilić, 2017., 19

¹³ Bilić, 2017., 20

Kada je stabilizirana mletačko-turska granica u XVIII. stoljeću, dolazi do strateškog i vojnog pada grada. Svjedoče nalazi o lošem stanju gradskih zidina i objekata unutar tvrđave kao i same prirodne katastrofe koje su pogodile grad poput potresa iz 1769. godine. Kasnije razgradnjom tvrđave građevinski materijal upotrebljavao se za izgradnju javnih i privatnih kao i onih vjerskih zgrada. Crkvice na Gradu također bila je sazidana od materijala koji se pronašao u kulama kaštela i samih zidina.¹⁴

Slika 4. Pretpostavljena veličina prapovijesnog naselja na Gradu
(Izvor: Milošević, 2024., 16.)

Prostorna rekonstrukcija u antičko doba temeljila se na uže područje grada Sinja, no malobrojni nalazi ne mogu nam puno ponuditi osim pretpostavki da je nekada se nalazio manji rimski kaštel na Gradu koje je uključivalo naselje i groblje.¹⁵

Pronađeni predmeti na sinjskom području zasigurno nam stvaraju sliku i društvenu i etničku u samo rimsko doba. O samoj ulozi i kako je izgledao Grad kroz VII. stoljeće pa do prvog spomena nemamo relevantnu dokumentaciju.¹⁶

2.2.2. Tvrđava Grad

Tvrđava i njeni ostatci i danas ponosno krasi grad Sinj i vjerno bdije nad sinjskom varoši. Od davnina je predstavljala utočište narodu i vojnicima koji su tražili sklonište od turskih četa koji su svojim neprijateljskim snagama harali i pustošili cetinski kraj. U samom središtu tvrđave nalazi se zavjetna crkvice koja je izgrađena na Gradu 1887. godine na dvjestotu obljetnicu dolaska cetinskoga naroda iz Rame, koji su donijeli sliku Djevice Marije zagovorom fra Pavla Vučkovića.¹⁷

¹⁴ Milošević, 2024., 5

¹⁵ Milošević, 2024., 21.

¹⁶ Milošević, 2024., 22.

¹⁷ Markulin, 2017., 12

Sam Grad nalazio se na izuzetno bitnom strateško dobrom položaju, preko rijeke Cetine uspostavljao je prirodnu komunikaciju sa srednjodalmatinskom obalom. ¹⁸Pod rimskom silom sinjska se tvrđava tada nije uspjela ostvariti kao neko veće i značajnije urbano središte, stoga nije bila ni zabilježena u povijesnim djelima toga doba. ¹⁹

Slika 5. Giuseppe Iuster, Sinjska tvrđava (1708.), Beč, Ratni arhiv, crvenom bojom označene su kuće pokrivene crijepom, žutom bojom označene su kuće pokrivene slamom, smeđom bojom označene su kuće pokrivene drvom, zelenom bojom označene su cisterne.
(Izvor: Muzej Cetinske krajine – Sinj, 2018.,182.)

Iako su mnogi dalmatinski gradovi imali značajno mjesto u historiografiji, grad Sinj se također može istaknuti kao jedan vrlo vrijedan simbol naše povijesti upravo zato što je svojim položajem bio ključna točka kao obrambeno uporište, ali i polazna točka gdje su se odvijali osvajački pohodi. Vezano uz činjenicu da je ovo područje bilo strateški važno, to upućuju i nalazi koji su potvrdili da su tu bila se nalazila gradinska naselja.²⁰

Obzirom na gradinsko naselje koje je tu bilo, smatra se da je tako doživjelo mnoge povijesne epohe započeto s delmatsko-rimskim ratovima negdje oko 156. god. pr. n. e., kada su Delmati željeli ustanak na način da iskoriste sukob Cezara i Pompeja²¹, a taj događaj je simboličan jer se tako kroz arheološka ispitivanja vidi kako su nastajala ta gradinska prapovijesna naselja. Prema dotadašnjim spoznajama koje su bile utvrđene može se jedino reći da se Grad pod rimskom vladavinom nije razvio u punom svjetlu kojem je možda trebao, a to

¹⁸ Milošević, 2024., 14.

¹⁹ Milošević, 2024., 19.

²⁰ Milošević, 1989., 220

²¹ Rimski građanski rat između Cezara i Pompeja (49. – 45. pr. Kr.) jedan je od ključnih sukoba antike

može biti dijelom i zbog toga što se nalazio u neposrednoj blizini većih središta također značajnog kapaciteta poput rimske kolonije Aequuma i Tiluriuma.²²

Prvo spominjanje imena Grada potječe iz isprave 1341. godine gdje se Sinj navodi kao „*castrum Fsini*“, poslije se čak nalazi podatak i „*castrum regale Zyn*“, sam taj pridjev regale zapravo govori o tome da se podigla tvrđava koja je prethodila mongolskoj provali godine 1242., možda čak i sama činjenica da ju je dao podići i kralj Bela IV., a sve te mogućnosti svakako govore o tome da je sinjska tvrđava spomenička baština koja ima dugi vremenski period samoga nastanka.²³ Grad se u 14. stoljeću razvio već u poprilično dobro opremljeno uporište, dok većem koncem 15. stoljeća gubi važnost koju je dotada stjecala uglednom obitelji Nelipići i postaje predmetom rasprodaje mnogih drugih velikaških porodica.

Zauzimanjem Grada od strane turskih velikaša u 16. stoljeću nisu postajali neki značajni izvri u početku, tek kasnije da ju je osvojio Gazi Husrev–beg²⁴ negdje oko 1536. godine. Danas imamo likovne prikaze koje svjedoče o tom vremenu, a čuvaju se u Ratnom arhivu u Beču gdje su izrađene od strane Giuseppea Iustera 1708. godine. Djela ističu akvarel kojim se umjetnik bavio tokom izrade sa pripadajućim opisom legendi.

Uz prostor južnog bedema otkriven je grudobran i srednjovjekovna šetnica te stambeno-vojni objekti koji se prema nalazima materijala svrstavaju u XVII. i XVIII. stoljeće.²⁵ Također tu se smjestila i Providurova palača koja je bila povezana balkonom kao i srušeni dijelovi jugoistočne kule. Jugoistočni dio tvrđave u skladu sa fortifikacijskim tehnikama i razvoja oružja bio utvrđen bastion sa topovnicom²⁶, gdje je u blizini bilo smješteno spremište za streljivo.²⁷

U sjevernom dijelu smještena je bila velika vojarna u sklopu koje se nalazila stražarnica i cesta koja se pružala do cisterne, a na sjeverozapadnom i zapadnom bedemu pronađene su kule i materijalni ostatci kuće upravitelja oružja.²⁸

²² Milošević, 1989., 222

²³ Milošević, 1989., 222

²⁴ Husrev-beg. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. (20. svibnja 2024.)

²⁵ Domazet, 2018., 66

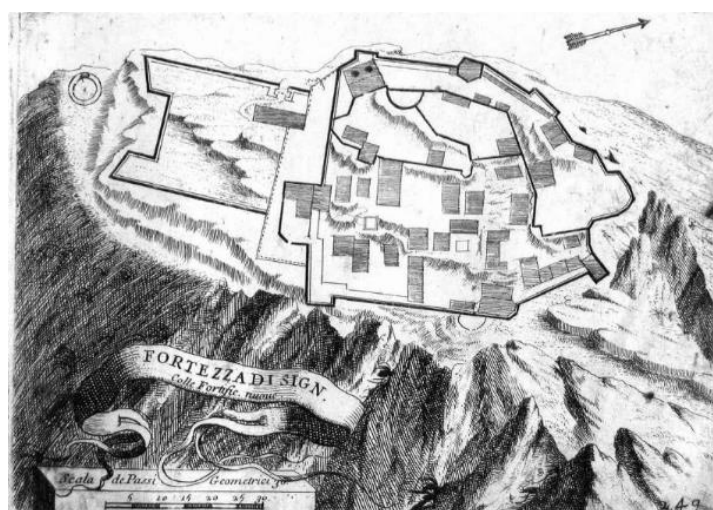
²⁶ Domazet, 2018., 66

²⁷ Domazet, 2018., 67

²⁸ Domazet, 2018., 67

Slika 6. Žrtvenik s antičkim nazivom sinjskoga Grada (*Osinium*), 1.-2. stoljeće
(Izvor: Milošević, 2024., 17.)

Slika 7. Vincenzo Maria Coronelli – SINJ- POGLED S JUŽNE STRANE 1694., bastion i kružna kula na
zapadnoj strani. Tri razine utvrđenja, najviša razina sadrži polukružnu kulu. Na jugoistočnom bedemu označena
je polukružna kula, dok u gornjem desnom kutu nalazi se orijentacijska strelica.

(Izvor: Muzej Cetinske krajine – Sinj, 2018., 176.)

Slika 8. Vincenzo Maria Coronelli – SINJ – POGLED S JUŽNE STRANE 1687., prikaz zapadne kule s pokretnim mostom i glavni ulaz s pred ulazom. Tvrđava je opasana zidinama čiji su uglovi ojačani visokim snažnim kulama. Na samom vrhu se nalazi kaštel s kulom dok su unutar grada nepravilnim redom raspoređeni stambeni objekti.

(Izvor: Muzej Cetinske krajine – Sinj, 2018., 178.)

2.2.3. Utvrda Kamičak

Tvrđava Kamičak podignuta je početkom 18. stoljeća u doba venecijanske uprave, izgrađena je kao novovjekovni fortifikacijski kompleks bastionske strukture, a podignuta je od strane majstora Ignacija Macanovića, Antuna Cincidele i Tome Kazotia.²⁹

Sama utvrda imala je dosta nepravilne tlocrte no zvjezdolik oblik³⁰, a struktura je bila sastavljena od središnjeg platoa koji je ujedno bio i najviši i od dva niža na sjevernoj i zapadnoj strani. Na samom središnjem dijelu utvrde izgrađena je kasnije i neobarokna kula sa balustradom na vrhu gdje se nalazilo i zvono koje je bilo ispunjeno kružnim reljefima sakralne tematike, a sami izvođači su prema svom potpisu bili talijanska obitelj Colbachini iz Bassana.³¹

²⁹ Fisković, 1955., 219

³⁰ Žmegač, 2009., 129

³¹ <https://www.lag-ck.hr/kulturolag/3-palacina-tvrdave-na-podrucju-grada-sinja>, (15. lipnja 2024.)

Slika 9. Glavna utvrda na brijegu desno, malena bastionska utvrda na Kamičku lijevo
(Izvor: Žmegač, 2009., 129)

Uz brdovitu sinjsku tvrđavu nalazila se i manja utvrda Pojata (Pogiata) i nedaleko od nje Bazana, trgovište koje se i danas nalazi na području Sinja sa istim imenom. Pojata je značajna upraco i po tome što se tu događalo većina povijesnih okršaja, osobito u vrijeme Turaka. Nekada se smatralo da je Pojata starija vojarna gdje se danas nalazi Kwartiri. Tu se zapravo smjestio manji odred mletačkih konjanika, stoga se i zove po konjušnici. Branitelji Pojate su bili pod pritiskom od turske vojske stoga su i napustili taj objekt 1715. godine. Na tom mjestu sagradio se novi bastion poznat kao današnja tvrđava Kamičak.³²

Slika 10. Karta sa ucrtanom utvrdom Pojata na mjestu današnjeg Kamička, 18. stoljeće
(Izvor: Milošević, 2024., 264.)

³² Milošević, 2024., 264.

3. SAKRALNA ARHITEKTURA NA SINJSKOM PODRUČJU DO OSMANSKE NAJEZDE

Prema prostornim integracijama na Sinjskom području uz Cetinu, smatra se da su tu krenuli počeci Splitske nadbiskupije koja je zapravo i jedini nasljednik kasnoantičke salonitanske nadbiskupije.³³ Postignuća koja su se događala u kasnoantičkom vremenu i organizacija Sinjskog polja u ranom srednjem vijeku potvrdilo je i ustrojstvo Cetinske županije.³⁴

3.1. Crkva sv. Mihovila na gradu

Kako je izgledao Sinj od VII. stoljeća pa do prvog spomena i nemamo pisanu dokumentaciju, osim činjenice da se na tvrđavi nalazila crkva sv. Mihovila što nam potvrđuje i novi pronađeni nalaz ulomka skulpture iz ranog srednjeg vijeka koji se nalazio uz istočni bedem, a ukrašen pletenim ornamentom.³⁵

Slika 11. Skulpture iz ranog srednjeg vijeka
(Izvor: Milošević, 2024., 30)

³³ Milošević, 1996., 24

³⁴ Milošević, 1996., 27

³⁵ Milošević, 2024., 30

Kada se Sinj oslobodio od osmanske vlasti, izgrađena je crkva posvećena Bogu i nebeskom vojskovođi sv. Mihovilu.³⁶Tada su u Sinju postojale dvije crkve sv. Mihovila u gradu, i pod gradom sv. Jerolima, zajedno sa dvoma fratrima.³⁷Ne postoje točno informacije o potrebama gradnje crkve, kako piše fra Ivan Marković; „*valja da s toga, što naši stari njesu nikada bilježili nego što je njima u korist ili na čast i diku bilo.*“³⁸

Crkva sv. Mihovila spominje se i kasnije u 18. stoljeću kada su franjevci bili prisiljeni napustiti crkvu podno kamička jer je Sinj bio napadnut od Osmanske sile 1715. godine. Nekolicina franjevaca koja su sakrila sv. Sliku skrila su se u tvrđavu, dok se ostatak vratio u Split. Saznavši za sv. Sliku od strane branitelja i stanovnika, dobivena je zapovijed da se ista stavi na oltar sv. Barbare u crkvi sv. Mihovila.³⁹

Prema Miloševiću u obnovljenoj srednjovjekovnoj crkvi sv. Mihovila tijekom XVIII. i XVII. stoljeća, bila je i župna crkva pod sv. Jeronimom gdje je mogla biti postavljena slika Gospe Sinjske, a tim bi se ispravila činjenica da je slika izvorno postavljena na oltar sv. Barbare gdje je kasnije prenesena u novu crkvu u podnožju.⁴⁰

Slika 12. Pretpostavljena površina prvog obzida na sinjskom Gradu
(Izvor: Milošević, 2024., 316.)

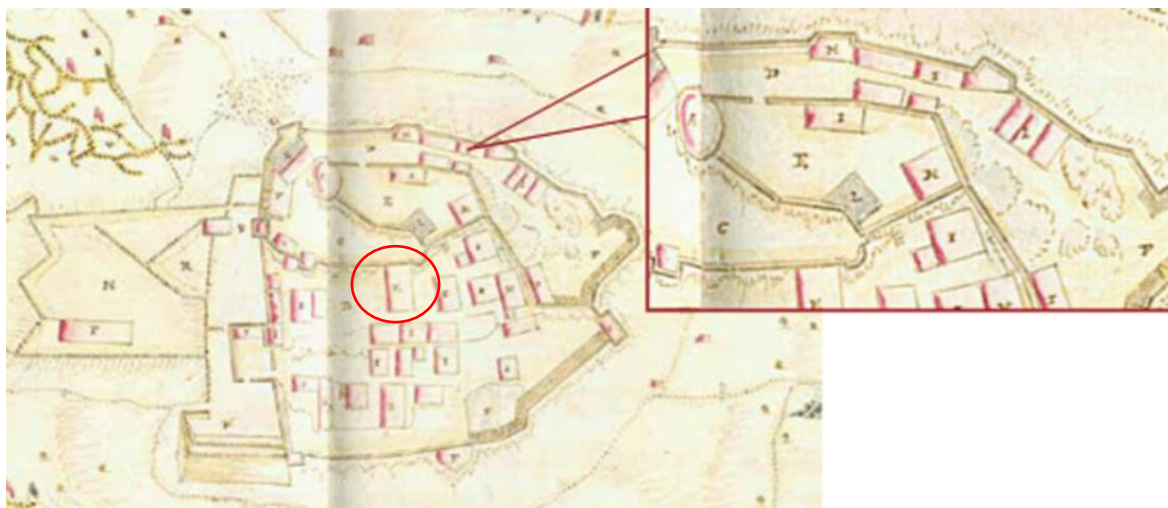
³⁶ Marković, 1898., 20

³⁷ Marković, 1898., 29

³⁸ Isto.

³⁹ Soldo, 1965., 13

⁴⁰ Milošević, 2024., 312.

Slika 13. Tlocrt sinjske tvrđave, detalj, G. F. Barbieri, 1686., pretpostavlja se da je crkva sv. Mihovila bila označena slovom K
(Izvor: Muzej Cetinske krajine – Sinj, 2018., 53.)

Spominje se u podnaslovu autora Stefana de Boucauta iz 1686. uz legendu da se sinjski Grad zove i tvrđava sv. Mihovila, tu je navedeno dosada jedino spominjanje da je tvrđava nosila ime sveca čija se crkva nalazila unutar bedema.⁴¹ Položaj crkve sa zvonikom unutar gradskih zidina smješten je u južnome dijelu Grada. Na planu su jasno označene građevine unutar tvrđave i jasno se vidi obrambeni izgled sa bedemima.

3.2. Crkva sv. Marije u Cetini pod Sinjem

Potvrđene su informacije da su franjevci trajno naselili područje Cetinske krajine 1357. godine, stoga se u XIV. stoljeću osnovao franjevački samostan i crkva sv. Marije u sinjskom podgrađu u Cetini.⁴² Franjevci iz Rame tražili su od Mlečana dozvolu za gradnju samostana krajem XVII. stoljeća nakon što su Turci izbrisali mnoga srednjovjekovna cetinska mjesta. Franjevački samostan sv. Marije u Cetini zauzima prvo mjesto kao sakralno i duhovno svetište u obliku kulturnog kompleksa u srednjem vijeku.⁴³

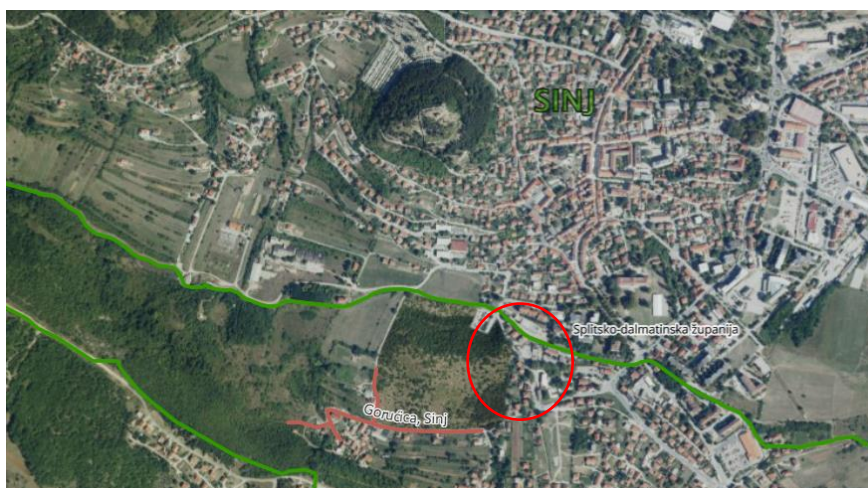
Pretpostavlja se da se lokacija samostana i crkve sv. Marije smjestila između Gorućice i Župića gdje se od povlačenja jugoslavenske armije početkom Domovinskog rata smjestila vojarna Hrvatske vojske. Prema mišljenju fra Petra Bačića koji je uočio tragove starih zidina.⁴⁴

⁴¹ Milošević, 2024., 163

⁴² Soldo, 1995., 179

⁴³ Milošević, 1998., 19

⁴⁴ Botica, 2008., 187

Slika 14. Satelitski prikaz pretpostavljene lokacije nekadašnjeg franjevačkog samostana i crkve sv. Marije
(Izvor: <https://oss.uredjenazemlja.hr/map>)

Znameniti jedan od događaja o čijem svjedočenju možemo naći u ispravama koje potječu iz godine 1378. kada je bila provedena jedna istraga koja je prenijela opis napada Ivana Dminojevića i njegove skupine ljudi na udovicu Ivana Nelipića, a zvala se Margarita.⁴⁵ Sam napad se odvio pred ulaskom u Grad kada se ona vraćala iz crkve, što nam govori kako se može iščitati iz dokumenta da je već tada postojao Grad koji se nalazio na povijesnoj tvrđavi i gdje se nalazila palača odnosno sjedište Nelipića koje je bilo okruženo gradskim bedemima.

Tu se spominje crkva sv. Marije u Cetini pod Sinjem koja se nalazila u neobzidanom podgrađu.⁴⁶ U dijelu podnožja Grada na južnoj strani pretpostavlja se, prema Miloševiću, da se nalazilo naselje Cetina iz srednjeg vijeka zajedno sa starom crkvom, danas poznato kao Kula. Postojala je prvobitno crkva samog naselja u Cetini, a zatim je izgrađen i kompleks franjevačkog samostana sa crkvom sv. Marije u Cetini pod Sinjem.⁴⁷

Smatra se da je bila dopuštena renovacija same crkve tijekom XIV. stoljeća od strane dopuštenja pape Inocenta VI., izdane u Avignonu godine 1357. Tom odlukom papa je dopustio da franjevci prihvate ponudu kneza Ivana II. Nelipića čija je želja bila sagraditi novi samostan franjevačkom redu.⁴⁸

⁴⁵ Milošević, 1989., 222

⁴⁶ Milošević, 2024., 49

⁴⁷ Milošević, 2024., 49

⁴⁸ Milošević, 2024., 50

Sam kompleks trebao se izgraditi na lijepom mjestu, a postao je sjedištem Cetinske kustodije 1375. godine.⁴⁹ Crkva sv. Marije bila je spomenuta tijekom XIV. i XV. stoljeća u kodeksu br. IV. samostana sv. Franje u Šibeniku gdje su se spominjala dugovanja cetinskog vikara Jurja godine 1387.⁵⁰ Dminoslav Vehojević bio je oslobođen od strane Ivaniša Nelipića i postavljen u službu crkve sv. Marije.⁵¹

Stanovništvo Cetine počelo se iseljavati tijekom potencijalnih turskih opasnosti, a potpuno su sakralni objekti uništeni tijekom Osmanlije i prvog zauzimanja Grada. Zadnje spominjanje crkve bilo je krajem XVII. stoljeća.⁵²

3.3. Crkva sv. Mihovila u Brnazama

Prema analizi Gunjače negdje u IX. i X. stoljeću⁵³ značajna je crkva sv. Mihovila u Brnazama koja je bila u obliku šest apsida na bunarskoj glavici kod Miholjače u mjestu Brnaze moguće sa dogradnjom.⁵⁴ Sam teren na kojem je bila sagrađena bio je dosta kompleksan jer sam teren je bio gradinsko naselje. a nakon toga i antičko, tako da su pronašli i tragove starokršćanske memorije. Crkvu je preslojilo i srednjovjekovno groblje koje je bilo u upotrebi do dolaska Turaka.⁵⁵

Od same rotonde sačuvan je najniži sloj zidova, a o samom tlocrtu možemo govoriti tek na osnovu dokumentacije iz tog vremena istraživanja bez jasnog rasporeda otvora na njemu. Jasno se vidi da je to bila karakteristična kompozicija koju tvori kružni središnji prostor i šest polukružnih apsida okolo.⁵⁶ Ukrasi na sačuvanim dijelovima arhitrava tvore nizovi voluta pri vrhu i pletenica na dnu grede.⁵⁷

⁴⁹ Gunjača, 1977., 14

⁵⁰ Milošević, 2024., 51

⁵¹ Milošević, 2024., 51

⁵² Milošević, 2024., 52

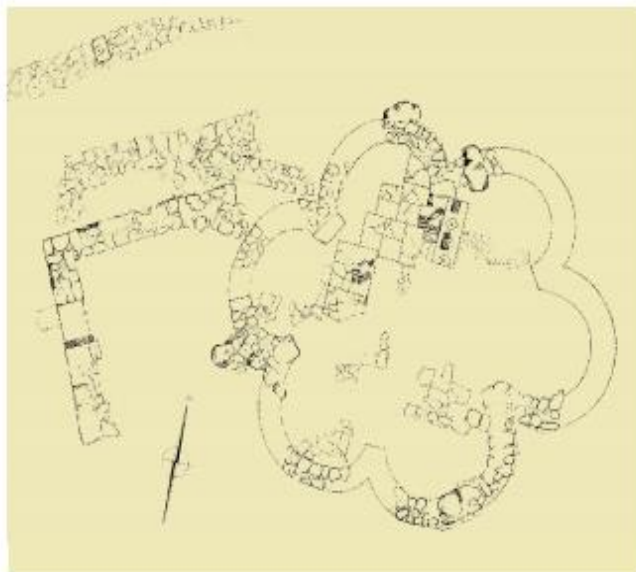
⁵³ Gunjača, (bilj. 9), 131

⁵⁴ Soldo, 1965., 65

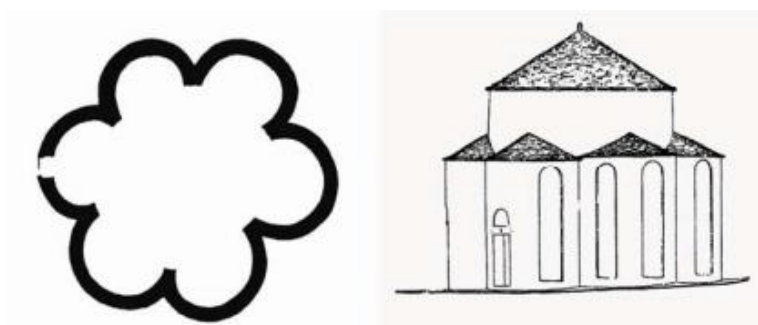
⁵⁵ Gunjača, 1955., 85

⁵⁶ Vežić, 2012., 49.

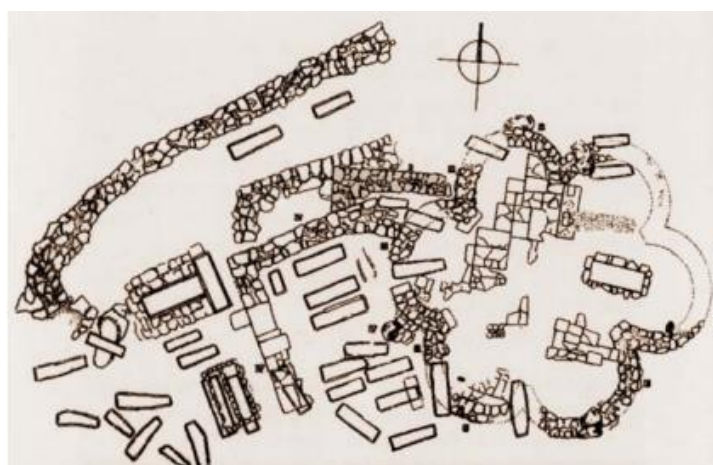
⁵⁷ Vežić, 2012., 50.

Slika 15. Tlocrt arheoloških ostataka Sv. Mihovila u Brnazama
(izvor: Planoteka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu)

Slika 16. Pretpostavljeni tlocrt i izgled crkve Sv. Mihovila
(Izvor: <http://casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-60-2008-05-06.pdf>)

Slika 17. Tlocrt temeljnih ostataka starohrvatske šesteroapsidne crkve sv. Mihovila istražene na Ivkovića glavici u Brnazama
(Izvor: Milošević, 1996., 26.)

Istaknuti su pronađeni pluteji na tom području sa palmetama pod arkadama što ukazuje na utjecaj splitsko-trogirskog prostora.⁵⁸ Taj simbolički i likovni prikaz datira još iz kasnoantičkih tradicija u primorskim splitskim i trogirskim radionicama koje su se bavile klesarstvom, a bili su utjecaji prisutni u Trogiru i široj okolici kao i u Dalmaciji te Sinjskoj krajini.⁵⁹

Slika 18. Prozorska tranzena i pilastar oltarne ograde iz ruševina starohrvatske crkvice sv. Mihovila iz Brnaza (Izvor: Milošević, 1996., 25.)

Slika 19. Ulomci natpisnih grada i lukova oltarne ograde sv. Mihovila iz Brnaza (Izvor: Milošević, 1996., 28.)

⁵⁸ Milošević, 1996., 26

⁵⁹ Jakšić, 2015., 8

3.4. Crkva u Grabu

Na mjestu današnjeg groblja u Grabu se nalazila crkva koju prema nalazima fragmenta pletera možemo smjestiti u IX. stoljeće. Osim toga sve te ranokršćanske crkve, ona ispod sinjske tvrđave, na Panju, Hrvacama, u Otoku i Lučanima služile za kult u tom vremenu, no nisu u potpunosti istražene.⁶⁰ Pilastar koji je pronađen bio je ukrašen troputnom pletenicom koja je imala izdužene okuluse u sredini, a sami ornament koji je nepravilno iscrtan i izveden u klesarskoj radionici udaljen je od starokršćanskog razdoblja.

Također istoj toj skupini pripadaju i dva ulomka koji su danas uzidane u Udovičićima. Sastojali su se od mrežastih trokustastih prepleta u sredini koje se nalazila uklesana rozeta s križem i taj pilastar je bio ugrađen u bočni zid kapelice na seoskom groblju. Kapelica je bila iz srednjovjekovnog doba i sačuvan je samo prezbiterijalni dio, odnosno luk sa četvrstastom apsidom i presvođenim bačvastim svodom. Drugi ulomak uzidan je u privatnu kuću, spada u skuoini pluteja sa višeprutom arkadom gdje je križ ornamentiran troputom pletenicom zajedno sa detaljima rozeta i palmeta.

Slika 20. Ranosrednjovjekovni ulomci iz Udovičića, početak 9. stoljeća
(Izvor: Milošević, 2017., 127.)

⁶⁰ Saldo, 1965.,65

Slika 21. Ulomci starohrvatske skulpture iz crkve u Grabu
(Izvor: Milošević, 1996., 24.)

4. SINJ U OSMANSKOM CARSTVU (1513. – 1686.)

4.1. Osmansko osvajanje Sinja

Točan podatak kada su Osmanlije zaposjele grad Sinj ne pronalazimo u literaturi, u XVI. stoljeću bile su dva važna podatka o turskim osvajanjima Sinja, i to 1513. i 1516. godine kada su Turci upali u Dalmaciju.⁶¹ Kako obrana nije mogla dugo izdržati tako je i papa Lav X. proglasio za državnog kancelara i upravitelja Zagrebačke biskupije Tomu Bakača i dao mu ovlaštenje da krene na Turke. Nalazimo podatak koji govori o tome da je Sinj od 1516. godine u turskim rukama jer se tada nalazio u Bosanskom sandžaku i koji je trebao odrediti koliko će vojnika na smjenama Grad imati.⁶²

Fra Ivan Marković kroz svoju knjigu Sinj i njegovo slavlje, opisuje nekoliko osmanskih točaka koji su se odvijali na području Cetinskog kraja. Jedna od njih premda nije nigdje zabilježena govori da su Turci sa svojom vojskom počeli prodirati u Dalmaciju nakon pada Bosne i polako su počeli smještati svoje trupe u Cetini.⁶³

⁶¹ Milošević, 2024., 64

⁶² Milošević, 2024., 64

⁶³ Marković, 1898., 12

Drugi podatak govori o tome da su 1492. godine Turci razrušili crkvu Djevice Marije u Sinju koja se nalazila van gradskog zida. Papa Inocent VIII. zauzeo se za obnovu iste te je izdao zapovjednicu za njezinu obnovu.⁶⁴

Godine 1522. prema Ljubiću smatra se da je tada Sinj bio zauzet od strane Turaka.⁶⁵ Kako im je tada Klis bio veća okupacija, Sinj su zapustili i Hrvati su ga opet zaposjeli i opskrbili ga svim potrebnim uvjetima te je tako nekoliko godina bio zaštićen od osmanskih napada.⁶⁶

Sama budućnost Sinja u tim vremenima izgledala je nesigurno, no nekakva probitak došao je tek u XVI. U obliku naselja i uspostavljajući vojnu posadu. Kako je do osvajanja Klisa bio samo pogranična utvrda, tako su se onda i osnivala naselja koja su bila usko vezana za potrebe posada u tvrđavama.⁶⁷ Počeli su djelovati veleposjednici i veletrgovci tijekom XVI. i XVII. stoljeća što će kasnije utjecati na urbani razvoj grada.⁶⁸

4.2. Osmanska sakralna arhitektura

Godine 1574. na području Sinja bila su tri oblika naselja koja su sadržavala stambene cjeline ili *mahalle* za koja saznajemo preko grafičkih i pisanih povijesnih izvora. Tako su domaćinstva bila podijeljena prvo njih 27 u mahali Haži hamze, 14 u mahali Kara Hasana i 12 u mahali Aludina.⁶⁹ Čelebi u svom putopisu opisuje kako je Sinj bio peterougaoznog oblika smješten na uzvisini s dosta neprohodnim terenom. U to doba gradske zidine su bile porušene i bilo je potrebno da se ponovno uspostave, što je i uvidio Ahmed –paša koji je nakon što je skupio vojsku počeo u rekonstrukciju.⁷⁰

Grad je bio osvojen od strane Gazi Husrev-bega u doba Sulejman-hana, brojao je oko tristo vojnika sa zapovjednikom. Također, navodi se da je u Gradu bila „Careva džamija, žitni magazin i nekoliko skromnih malih siromašnih kuća koje su pokrivene šindrom.“⁷¹ Druga džamija nalazila se u podnožju tvrđave na sjevernoj strani zajedno s minaretom, zvala se po osnivaču hadži Hamzi, obje su se nalazile na mjestima na kojima su bile kršćanske crkve sv. Jeronima i sv. Mihovila.⁷²

⁶⁴ Marković, 1898., 12

⁶⁵ Marković, 1898., 13

⁶⁶ Marković, 1898., 14

⁶⁷ Milošević, 2024., 65

⁶⁸ Milošević, 2024., 65

⁶⁹ Mevlâna-pov. počasna titula za glasovite islamske učenjake, Hrvatski jezični portal. (22. svibnja 2024.)

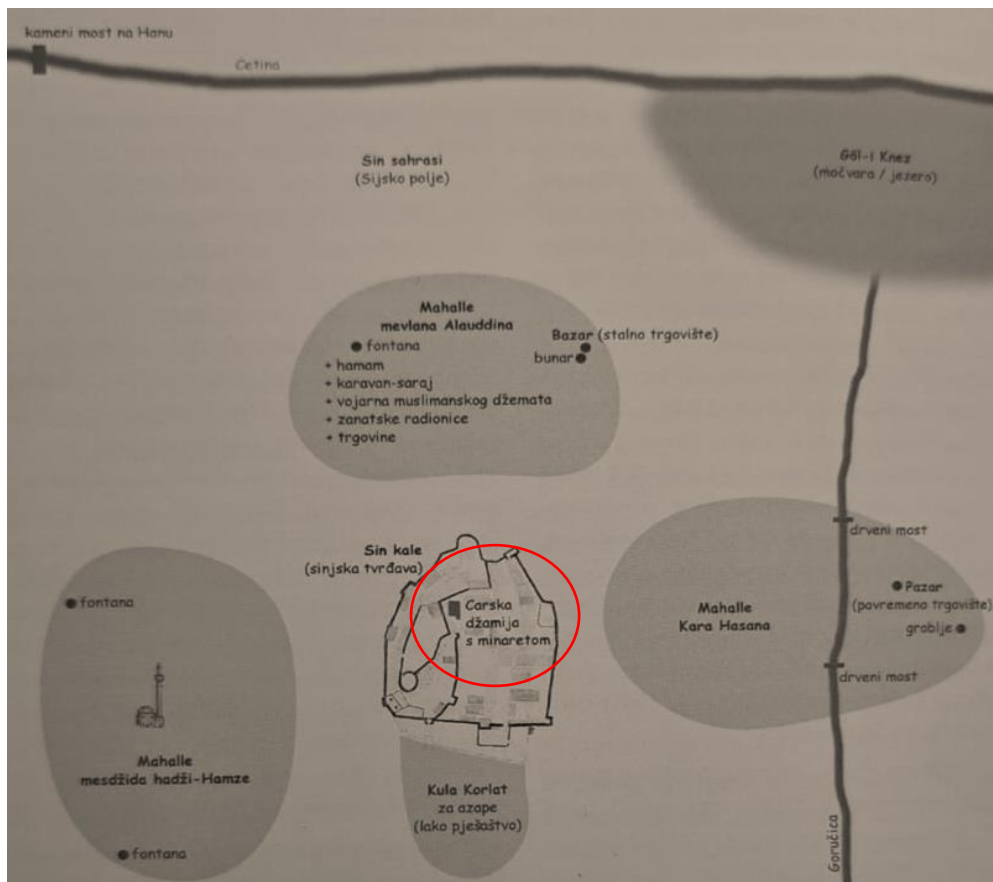
⁷⁰ Čelebi, 1967., 151

⁷¹ Čelebi, 1967., 151

⁷² Milošević, 2024., 67

4.2.1. Carska džamija

Carsku džamiju dao je izgraditi sultan, no nemamo poznate izvore koje nam svjedoče o autoru. Smatralo se da se navedena džamija nalazila na mjestu crkve sv. Mihovila, no povjesničari su to osporili. Godine 1566. u jednoj naredbi skradinskom kadiji saznajemo da je prva džamija bila sagrađena od drvenih greda i dasaka, no zbog loših vremenskih uvjeta ubrzo je postala ruševina.⁷³

Slika 22. Pretpostavljena ilustracija turske kasabe s naznakom na Carsku džamiju (Izvor: Milošević 2024., 66.)

4.2.2. Džamija Hadži-Hamze

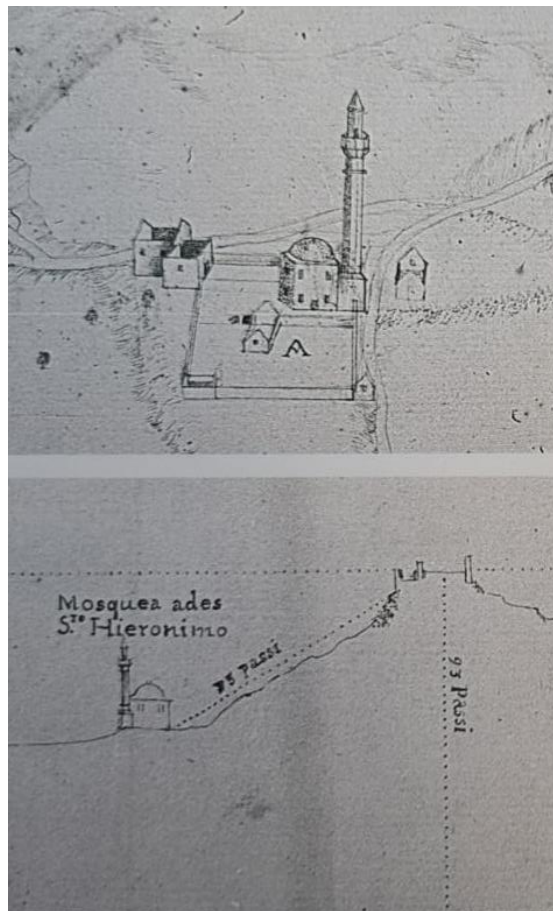
Druga džamija koja se nalazila u podnožju tvrđave imala je minaret i tu je također bila smještena i škola vjerske naravi. Nazvana je po hadži-Hamzi koji je ujedno i njen osnivač.⁷⁴ Bilo je poznato još 1574. godine da je Sinj kasaba, a to je značilo da je bilo naselje sa

⁷³ Milošević. 2024., 67

⁷⁴ Milošević, 2024., 68

muslimanskim narodom u ruralnom području, a spoj je tradicionalnosti i lokalne kulture, tako sam Grad postaje kasabom upravo nastankom džamija.⁷⁵

Nije bilo poznatih informacija tko je točno bio taj hadži-Hamzi, no zasigurno uspostavio je vakuf⁷⁶ za njeno izdržavanje, potjecao je iz Cetine gdje je prešao na Islam, a kako je stekao određen imetak tako je odlučio i da taj novac uloži u svoje mjesto.⁷⁷ Njegova zadužbina sastojala se oko 45 mletačkih dukata ili 5.500 akči, samo taj novac bio je namijenjen za radove koji su se trebali odvijati na džamijskim zgradama kao i financiranje njihovih službenika.⁷⁸

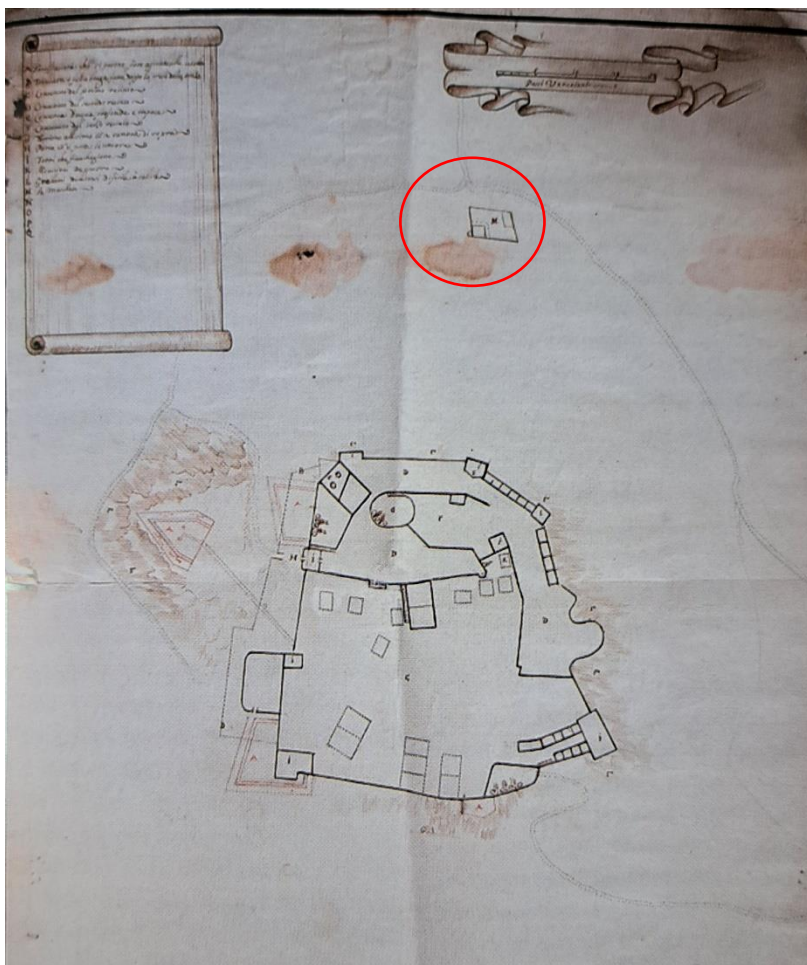
Slika 23. Džamija hadži-Hamze u podnožju Grada sa sjeverne strane
(Izvor: Milošević, 2024., 67.)

⁷⁵ Spaho, 1989., 57

⁷⁶ Vakuf- <https://www.enciklopedija.hr/clanak/vakuf> (26. svibnja 2024.)

⁷⁷ Milošević, 2024., 68

⁷⁸ Milošević, 2024., 69

Slika 24. Plan sinjske tvrđave nepoznatog autora, slovom M označena je džamija (Izvor: Milošević, 2024., 181.)

Džamija je imala četverokutni tlocrt sa središnjom kupolom i veliki minaret „koji je bio zidan kubičnom osnovom i poligonalnim donjim dijelom trupa“.⁷⁹ Varoš je bila dio srednjovjekovnog naselja Cetina, kuća Kaje Budimira posljednja je bila u naselju koja je bila imala slamnati krov, no prema podacima izgorjela je 1959. godine.⁸⁰

Do XVI. stoljeća Sinj i naselje podno tvrđave nije bilo naseljeno u velikoj mjeri, ono je tijekom osmanskog haranja imalo bitnu prometnu ulogu gdje je bio uspostavljen trgovački put.⁸¹ Dolazi do opasnosti od Mlečana koji će pokušati osvojiti Sinj, a čije su postrojbe već bile spremne na početku Morejskog rata, tada je utvrdu branilo tek sedam vojnika.⁸²

⁷⁹ Milošević, 2024., 69

⁸⁰ Milošević, 2024., 69

⁸¹ Bilić, 2017., 20

⁸² Milošević, 2024., 78

5. SINJ NAKON 1686.

5.1. Sinjska krajina kroz povijesne događaje XVIII. i XIX. stoljeća

Za vrijeme druge polovice 19. stoljeća dolazi do buđenja narodnosti i samoga ponosa s naglaskom isticanja samih junačkih djela starina, prošlosti, domoljublja i sve to uz slavu i ponos hrvatskoga naroda. Kako bi narod pronašao svoj identitet, oblikovao pravilno svoju prošlost i ostavio temelje za uspješnu budućnost tako je pomoću tradicije i kulture koja se potvrđivala kroz mnoge arheološke nalaze stvorena i povijesna slika naše sinjske krajine.⁸³

Blago i spomenička baština koja se nalazi na području Sinja i Cetinske krajine uistinu predstavlja jedan veliki neiscrpni izvor informacija i povijesnih izvora koji se na tom području proteže još od prastanovnika iz kamenog doba do VII. stoljeća kada dolaze Hrvati. Za vrijeme Rimljana koji su zadržali naziv za *castellum Osinium*, na položaju Sinjske tvrđave (Grad) razvio se *Vsinj*, odnosno današnji Sinj. Na tom području koje je bilo ključno za sami ustroj ranosrednjovjekovne Hrvatske države, grad Sinj je postao utvrda kraljevskoga župana, a i samih cetinskih knezova. Položaj grada uvelike je pomogao za kontroliranje puteva prema obali što je pomoglo gradu i njegovom značaju na razvoj i značaj.⁸⁴

Učestalim osmanlijskim provalama, došao je i na red Sinj koji je u njihove ruke pao 1513. godine sve do 1686. godine kada Osmanlijska okupacija navela iseljavanje samih hrvatskih obitelji iz Cetine. Sinj ubrzo postaje grad u posjedu Mlečana sve do 1797. godine, kada zapravo i nastupa naseljavanje opustošene Cetinske krajine. Najvažniji duhovni događaj iz tog vremena je dolazak naroda, svećenika iz Rame koji su donijeli sliku Marije od Milosti i od toga svetog trenutka Sinj postaje svetište kao jedno od najvećih i najvažnijih središta u južnoj Dalmaciji. Blagdan Velike Gospe, zaštitnice grada Sinja obilježje je i simbol nad pobjedom koja se odvila 14. i 15. kolovoza 1715. godine kada je turska sila od gotovo šezdeset tisuća vojnika pohrlila nad grad naspram sedam stotina cetinskih branitelja koji su bili pravi pokazatelj i primjer snage duha i vjere. Svojim su otporom pokazali da, iako mali i ponizni, u sebi su imali snagu koja se teško riječima i mogla opisati, i koja je rezultirala velikom povijesnom pobjedom i u čijem su krilu Majke Božje pronašli put koji su hrabro slijedili.⁸⁵

⁸³ Marković, 1898., 5

⁸⁴ Vrgoč, 2018., 6

⁸⁵ Vrgoč, 2018., 6

Središte grada Sinja bila je i ostala crkva Čudotvorne Gospe Sinjske čija je gradnja započela 1699. godine do 1714. godine gdje je naznačena jezgra Sinja i ulica koje su se protezale u smjeru Livna, Vrlike i Splita. Počeo je polako njezin i upravni i vojni ustroj. Za vrijeme same austrijske uprave otvorena je prva javna pučka škola godine 1798., dok je Sinj za vrijeme francuske uprave postao i središtem općine godine 1811. Međutim, kako se ne bi stvorio otpor u Cetinskoj krajini, Francuzi su porušili zidine Sinjske tvrđave, a već kroz XIX. stoljeće razvija se kroz duh Cetinjana narodni preporod koji je bio obilježen kao pokretač modernosti. Tako se gradi Franjevačka klasična gimnazija godine 1838. i grad Sinj stječe sve više gradskih obilježja upravo popraćen brojnim društvenim, gospodarskim, vojnim objektima.⁸⁶

5.2.1. Štovanje Majke od milosti i njen dolazak u Sinj

Počeci štovanja Gospe od Milosti, kako se prije zvala slika Gospe Sinjske, donosi nam usmena predaja starijih svećenika, koju je zabilježio Fra Petar Filipović. Smatralo se da se prvobitno slika nalazila u nekom dijelu izdubljenog zida, a ne na oltaru u ramskoj crkvi. Ramski samostan sv. Petra bio je mnogo puta opljačkan, uništen, razrušen i to godina 1557., 1653., i 1661., ali slika Majke Božje nikada nije nastradala, nego upravo suprotno, preživjela je sve vrste nepogoda koje su je zadesile i odoljela zlu koji ju je htio oštetiti. Na neki način prema pričama već tada slici se počelo iskazivati posebno poštovanje i stvarale su se svetkovine tako da su se pred slikom palile voštanice.⁸⁷

Fra Petar Filipović obogatio je povijest Sinja i Cetinskog kraja jer je prvi kroničar Franjevačkog samostana u Sinju iz razdoblja kraja 17. i početka 18. stoljeća. Svoj život proveo je u gradu gdje je obavljao značajne dužnosti službe u Provinciji, a najviše je pridonio svojim povijesnim radovima koji su obogatili kraj i cetinsku baštinu. Godine 1756. počeo je raditi na svom djelu *Archiv sinjskog samostana ili Pismosaranište*, godine 1757. piše djelo o slavnoj obrani Sinja ili *Razpisanje*, dok godine 1760. izlazi *Interrogationibus*, priručnik moralnog blogoslovlja koji je bio namijenjen za studente.⁸⁸ Kada je Fra Petar Filipović godine 1756. počeo pisati ljetopis odnosno kroniku sinjskog samostana, naslov je glasio; *Archivium Conventus olim Sancti Petri Ramæ in Bosna nunc autem Sanctae Mariae u caelum Signii u Dalmacija MDCCLVI*. Za stanovništvo i za sam kraj je to bilo veliko i značajno djelo koje je

⁸⁶ Vrgoč, 2018., 6

⁸⁷ Povijest štovanja Gospe Sinjske, <https://www.gospa-sinjska.hr/index.php/kroz-proslost/51-povijest-stovanja-gospa-sinjske> (27. svibnja 2024.)

⁸⁸ Cvitković, 2018., 2

obogaćivalo samu povijest naroda i život od rane povijesti doseljavanja iz Rame u Sinj, bijeg pred Osmanlijama, povijesnih borbi između kršćana i Turakai svih događaja koji su prethodili i da bismo sada imali jednu preglednu povijesnu analizu.

Fra Ivan Marković lijepim riječima je pisao i opisivao Sinj i njegovo slavlje. Godine 1687. kada je naš narod počeo naseljavati cetinsku dolinu smatrao je da je tim prvim koracima Sinj već tada dobivao na važnosti i postao onim zlatnim sjajnim zavičajem budućim mnogim generacijama. Dolaskom Majke Božje u grad, čiju su sliku vjerni sinovi naroda Rame donijeli ona je tako postala ikonom, svetištem i duhom vjere grada, našom Gospom Sinjskom.⁸⁹ Prema njegovim riječima smatra da bi se svaki Sinjanin borio svim tijelom svojim da sačuva njenu sliku i spomen na predaju bosanskih kršćana koju su pokazali odraz svoje vjere i štovanja Gospe.⁹⁰

*Archivium Conventus*⁹¹, djelo Fra Petra Filipovića, sažeto je u tri tematska poglavlja koja opisuju I. smrt fra Pavla Vučkovića (1500.-1735.), II. dokumenti u doba Mlečana o upravi samostana (1735.-1757.), III. parnica oko vode i kraja. On opisuje samostan sv. Petra u Rami godine 1500., nakon požara i selidbe fratara u Sinj 1678. godine predvođeno Stojanom Jankovićem. Ovaj rukopis iz 18. stoljeća neizmjerljivo je vrijedan dokument povijesne, kulturne i vjerske vrijednosti. Svi sačuvani rukopisi, priče, kronike sve to ukazuje koliko jedan maleni narod, jedan maleni grad krije u sebi nešto veliko, a to je njegov snaga vjere koja je pokretač onog najvažnijeg jednom narodu—rodoljublje.

5.2.2. Franjevci u samostanu crkve Gospe Sinjske

Samostan i crkva Gospe Sinjske u Sinju počeo se graditi još prije tristo godina nakon što je nastalo samo urbano središte grada ispod stare tvrđave. Nalazila se praktički na samom središtu centra grada. Njena izgradnja počela je davno, no ono što je zanimljivo jest ta unutrašnjost i sam koncept koji se odvijao u gradnji. Franjevci koji su došli iz Rame i povelili sam narod preko Cetine uvelike su uspjeli u tome da nasele taj krajolik od Sinja pa sve do rijeke Krke.⁹²

Kako Mlečani nisu imali povjerenje u franjevce, dio fratara su skupili i smjestili u Dugopolje, Klis i samostan benediktinaca u Splitu. Franjevci su se teško snalazili te su se

⁸⁹ Marković, 1898., 31

⁹⁰ Marković, 1989., 31

⁹¹ Križanić, 1965., 41

⁹² Soldo, 1992, 459

nekoliko godina kasnije vratili u Sinj u kojem su izgradili mali samostan s crkvom na groblju sv. Frane koje je i danas veliko sinjsko groblje.⁹³

Groblje sv. Frane najvažnije je groblje u samom središtu grada i župe Gospe Sinjske, kao i mjesta Glavica. Franjevci su 1687./88. počeli graditi i naseljavati, tako da je bila prvo crkva ispod Kamička, a potom su se počele i graditi obiteljske kuće. Sami grobovi su se nalazili u crkvi. Franjevci su imali grobnice u kripti ispod središnjeg oltara.⁹⁴

Sinj se kao grad spominjao još u ispravama iz srednjeg vijeka godine 1341. kao „*castrum Fsinii*“ te kao *Zyn* kraljevski grad, dok ga je tom ispravom kralj Ludovik ugarsko-hrvatski kralj darovao Ivanu Nelipiću, kninskom knezu.⁹⁵ Od tada grad je trajno počela naseljavati obitelj knezova Nelipića i Sinj je postao njihovim sjedištem. U početku se smatra da se grad sastojao od tvrđave koja je bila okružena gradskim bedemima i koji su se poslije nastavili graditi, dok je u podnožju brda se nalazila tvrđava Sinj ili kako se nalazilo u povijesnim dokumentima *Vsinj* odnosno kraljevski grad.⁹⁶

Godine 1375. papa Inocent VI. izdao je dozvolu za izgradnju samostana i crkve u podnožju tvrđave Sinj koja je bila i izgrađena zaslugama Kneza Ivana Nelipića, a glavna posveta te crkve je bila upravo Majci Božjoj. Samostan koji i danas krasi grad počeo je sa izgradnjom krajem 17. stoljeća, no sami srednjovjekovni samostan s crkvom izvan zidina Sinja bio je razrušen tijekom osmanske vladavine. Sinjska tvrđava pala je za vrijeme mletačke vlasti 25. rujna 1686. godine i cijelo to vrijeme do propasti Mletačke Republike 1797. godine stoji pod njenom vlasti.⁹⁷ Kada je završio posljednji mletačko–osmanlijski rat, koji je trajao u vremenskom rasponu od 1714. do 1718. godine, Osmanlije su pokušale ponovno zauzeti tvrđavu Sinj u kolovozu 1715., no okolnostima čudesnog događaja bježe neprijatelji. Franjevci i puk po zagovoru Djevice Marije i slici koja je donesena od strane franjevacca iz Rame svjedoče o povijesnom događaju sve do dana današnjeg gdje se časti i slavi taj veliki dan od strane vjernika iz cijeloga svijeta koji dolaze poljubiti sliku koja se nalazi u samostanskoj crkvi.

⁹³ Soldo, 1985., 23

⁹⁴ Modrić, 2016., 384

⁹⁵ Klaić, 1898., 2

⁹⁶ Bilić, 2017., 19

⁹⁷ Bilić, 2017., 20

5.2.3. Središte grada Sinja

Svetište Gospe Sinjske zajedno sa Franjevačkim samostanom činilo je središte grada Sinja, a današnju pijacu (trg) ispred same crkve i samostana zamislio je fra Pavao Vučković. Prema istočnoj stani protezao se zid gdje se nalazio fratarski vrt.⁹⁸

Svoje ideje fra Pavao Vučković dao je inženjeru Melchioriju koje je poslije potvrdio inženjer Marco Antonio Giglito i na posljjetku konačno providur Alvise Mocenigo. Alviso 1721. godine uredio svjetovne granice Sinjske krajine; *župe sinjskog samostana bile su: u varoši Sinju s kapelanijom u Hrvacama, vojna župa u tvrđavi (Gradu), u selu Biteliću, Otoku, Gali i Gljevu, kapelanija u Tijarici, župe u Turjacima, Dicmu Gornjem, Dicmu Donjem, Prugovu.*“⁹⁹

Crkvice u Kuli nalazila se strane varoši i bila je u procesu nastajanja, i redovnici su tražili drugo zemljište na području današnjeg groblja sv. Franje gdje je bila smještena tada muslimanska džamija koja je bila posvećena sv. Jeronimu.¹⁰⁰ Crkva se počela podizati u sklopu zapadne arhitekture i uz crkvu se odmah gradio i samostan i manje gospodarske zgrade.¹⁰¹

Površina trga bila je ispunjena kamenim pločama, dok sam trg je bio ukrašen sa željeznim feralima kojih je bilo sedam i radili su na plin. Gradska rasvjeta bila je znatno slabija. Na istočnoj strani samog trga sagradila se Franjevačka gimnazija koja se zaista isticala s umjetničkom slikama Josipa Voltolinija. U sklopu trga nalazila se još i fontana, a u samom prizemlju zgrada nalazile su se prodavaonice, kafići, narodne čitaonice, kao i štekati koji su bili dio trgovačkog i društvenog života.¹⁰²

Centralno mjesto u povijesnom središtu danas zauzima Crkva Gospe Sinjske, gdje se čuva čudotvorna slika Blažene Djevice Marije. Kroz uske, kamene ulice starog grada, posjetitelji mogu otkriti brojne spomenike, muzeje i povijesne zgrade koje pričaju priče o hrabrosti, vjeri i kulturnom bogatstvu.

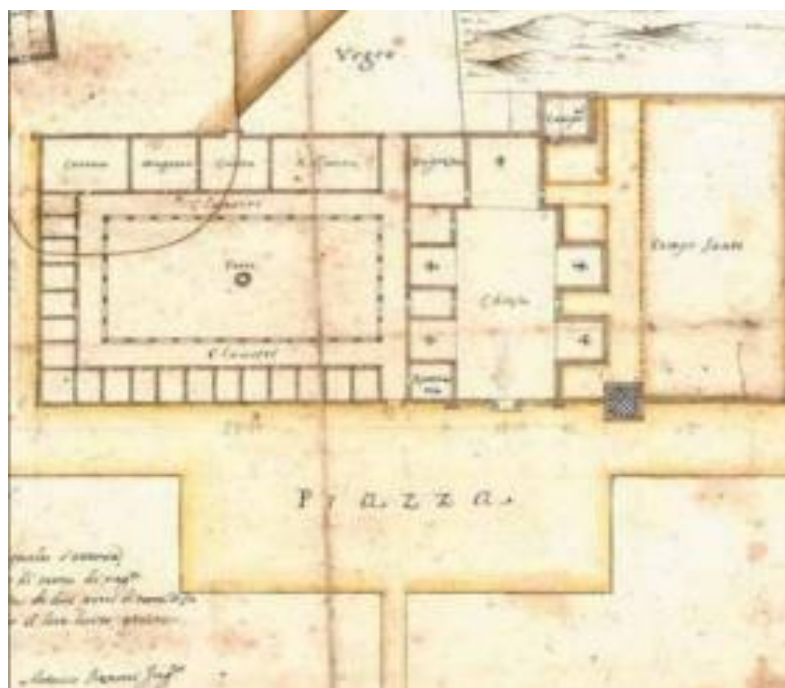
⁹⁸ Cetinska vrila, 2004., 37

⁹⁹ Soldo, 1995., 129

¹⁰⁰ Soldo, 1995., 167

¹⁰¹ Soldo, 1995., 168

¹⁰² Cetinska vrila, 2004., 38

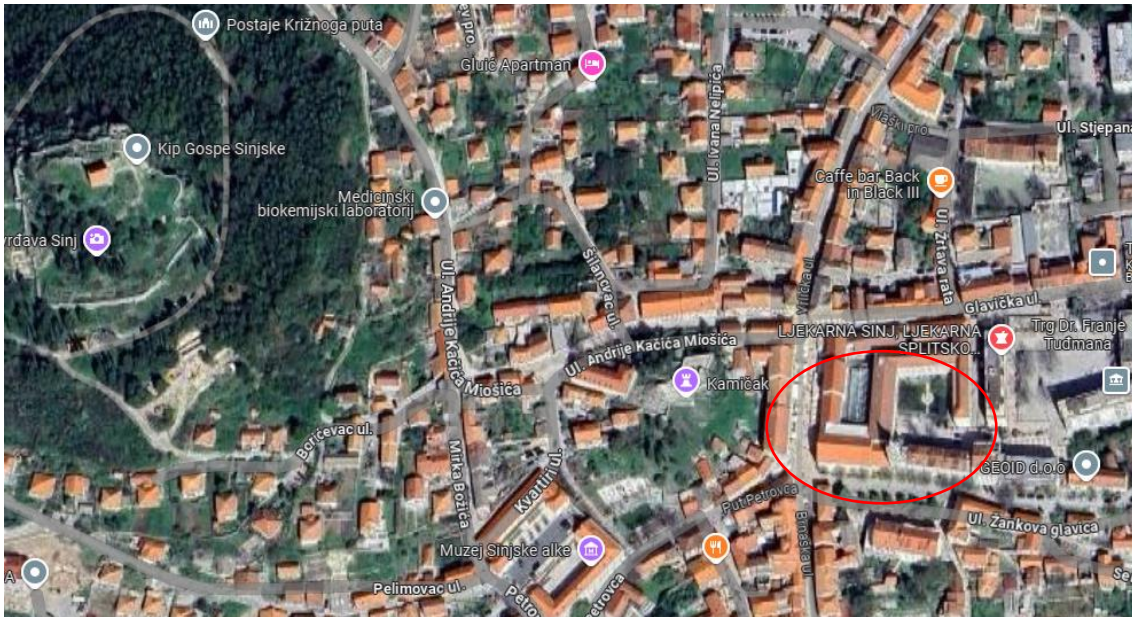
Slika 25. Crtež Antonia Benonia Macanovićeve crkve i samostana iz 1702. godine (Izvor: Bilić, 2017., 33)

6. SAKRALNA ARHITEKTURA

6.1. Crkva Čudotvorne Gospe Sinjske

Crkva Gospe Sinjske, smještena u srcu grada Sinja, jedno je od najvažnijih svetišta u Hrvatskoj. Ovo sveto mjesto nosi iznimno povijesno i duhovno značenje za lokalno stanovništvo i šire. Posvećena Gospi Sinjskoj, crkva čuva čudotvornu sliku Blažene Djevice Marije, kojoj se pripisuju brojna čuda i milosti. Povijest crkve usko je povezana s herojskom obranom Sinja od Osmanlijskih napada u 18. stoljeću, kada su stanovnici u trenutima najveće opasnosti tražili utočište i pomoć od Gospe.

Svake godine, tisuće hodočasnika dolaze u Sinj kako bi obilježili blagdan Velike Gospe, donoseći zahvale i molitve Gospi Sinjskoj. Ova crkva nije samo mjesto molitve i duhovnosti, već i simbol kulturnog identiteta i povijesne otpornosti naroda Cetinske krajine.

Slika 26. Satelitski prikaz današnjeg izgleda Sinja sa položajem crkve i samostana
 (Izvor: <https://www.google.com/maps/dir/Fratarski+prolaz+4,+21230,+Sinj>)

Nakon slavne pobjede nad Turcima, zadatak franjevacu je bio uspostave uvjete u kojima će ponovno uspostaviti funkciju crkve. Godine 1721. Gospina slika predala se u ruke redovnika koji su ju donijeli u crkvu i postavili na oltar u crkvi. Nakon stradanja od potresa 1769. godine crkva je trebala novu obnovu. Nastupile su određene izmjene tako da se crkva sastojala od glavnog broda iza kojeg se nalazio kor, a kasnije i novi oltar od mramora.¹⁰³

Majstor Giuseppe Visaggio je 1770. godine prilikom obnove crkve kada je objavljen blagoslov radova pa sve do 1771. izmijenio prvobitno stanje, razgrađene su dvije bočne kapele koje su se nalazile uz sami južni dio crkve dok su preostale dvije bile namijenjene za skladišta. To se moglo vidjeti na stranici Katastra iz 1780.¹⁰⁴

¹⁰³ Marić, 2012., 81

¹⁰⁴ Bilić, 2017., 42

Slika 27. Sinj, Petar Kurir, 1780.
(Izvor: Bilić, 2017., 44)

Giuseppe je tijekom renovacije crkve uklonio bočne kapele, te je tako u formirao plitke niše u dubini bočnih zidova za oltare koje su bile odvojene pilastrima i prislonjene u zidne isječke, čime je crkva dobila oblik jednobrodne logitudinalne crkve.¹⁰⁵

Crkva je rekonstruirana 1862. godine za vrijeme fra Špira Tomića. Tom prigodom bočni zidovi su bili nadograđivani te je iste godine postavljen kor za orgulje, a izrađen je i kor iza glavnog oltara u apsidi.¹⁰⁶

Ono što se uspjelo sačuvati iz toga vremena bio je srebrni kalež, oltarne tablice koji su na sebi imali simbole lika sv. Franje i mrtvačke glave, sačuvano je i nekoliko križeva,

¹⁰⁵ Bilić, 2017., 45

¹⁰⁶ Bilić, 2017., 47

svijećnjaka i raspela.¹⁰⁷ Bilo je više oltara, među jednim od njih bio je i oltar sv. Josipa iznad kojeg se izdizao kameni oltar na kojem su se nalazila dva anđela izrađena od gipsa, nalazila se i svečeva slika ukrašena pozlaćenim okvirom od drveta. S druge lijeve strane nalazili su se oltari Sv. Paškala i Didaka, također sa dva anđela i sa slikom od Gospe od sedam žalosti.¹⁰⁸

Osim navedenih oltara bile su posvećene kapele svetom Ivanu, Dujmu i Roku i oltar sv. Ante koji je bio od crvenog mramora i kamena, a izradio ga je Antun Zlatarić. Gospin oltar napravljen je u radionici Pia i Vicka dall'Acqua. Veliki srebrni okvir slike Gospe nalazi se na šarenom postolju, u sredini iza velike mramorne krune gdje je postavljen zastor kojeg pridržavaju četiri mala anđela. Antipedij od bijelog mramora je postavljen na tri stube koje su ukošenih rubova od crvenog mramora. Srednji dio ispunjen je crvenim mramorom i sastoji se od dva stupa koji imaju korinthske glave. U samom završnom dijelu sjede dva anđela koji su prikazani u oblacima dok je završno prikazana ploča na čijem poluluku se nalaze anđeli koji lebde i sa sobom podržavaju krunu od dvanaest zvijezda.¹⁰⁹

Radovi kroz XVIII. stoljeće bili su završeni postavljenjem novog stropa kao i postavljanjem dviju ploča na ulazima na kojima je stajala zahvala Bogorodici Mariji koja je pomogla od turskog nasilja spasiti grad, napisana talijanskim i latinskim jezikom.¹¹⁰

Tijekom XIX. i XX. stoljeća, crkva je bila više puta oštećena, popravljana, obnovljena no u Drugom svjetskom ratu kada su pale savezničke bombe na crkvi je najviše stradalo pročelje kao i krovnište, zabat i središnji dio pročelnog zida.¹¹¹

Privremenu drvenu konstrukciju izradio je Luka Šušnjara, oštećenja su uklonjena, a uspjeli su se sačuvati dijelovi pilastara iako nisu zadržali svoju funkciju barokne profilacije.¹¹²

1974. godine Bernardo Bernini izradio je projekt crkve i samostana, obuhvatio je pročelje crkve tako da su radovi bili u tijeku i sljedećih godina gdje se proširio glavni ulaz na zapadnom pročelju i povećan je prozorski otvor u središnjoj niši.¹¹³

Drvene vratnice koje su prije krasile glavno pročelje zamijenjene su onim autora Stipe Sikirice 1987. godine.¹¹⁴ Sveta povijest Sinja i same Cetinske krajine prikazana je na brončanim

¹⁰⁷ Soldo, 1992., 472

¹⁰⁸ Soldo, 1992., 472

¹⁰⁹ Soldo, 1992., 476

¹¹⁰ Marić, 2012., 82

¹¹¹ Bilić, 2017., 61

¹¹² Bilić, 2017., 61

¹¹³ Bilić, 2017., 65

¹¹⁴ Bilić, 2017., 66

ulaznim vratima crkve. Na desnoj strani prikazana je seoba naroda, franjevac zajedno sa slikom Djevice Marije u doba Morejskog rata, dok je na lijevoj strani prikaz obrana Sinja nad Turcima iz 1715. godine. Uklopljeni su prikazi četiri otajstva kršćanske vjere, a to su; navještenje, rođenje, smrt i uskrsnuće.¹¹⁵

Prozorski otvori na pročelju crkve bili su ukrašeni vitrajima, i sastojali su se od tri okulusa i dva izdužena otvora. Na središnjem vitraju prikaz je Bogorodice i njenog Uznesenja dok su na preostalima prikazi anđela. Na južnom dijelu je prikaz fra Pavla Vučkovića, dok je na sjevernom prikaz sv. Nikola Tavelića, a sve to izradio je Ivan Grgat.¹¹⁶

Veliki radovi u crkvi dogodili su se u vremenskom razdoblju od 2000. do 2003. godine za vrijeme fra Mirka Marića, crkva je dobila novi krov, očišćena je i fugirana i premazana zaštitom. Uklonjen je stari oltar i baldahin i postavljen je novi od jednog kamenog bloka kao ambon i kamene sedije. Popravljeni su oltari sv. Ante i sv. Josipa, dok su u prezbiteriju postavljene drvene masivne klupe autora Nikole Jagnjića. U crkvenoj lađi smješteno je pet oltara osim glavnog Gospinog oltara, oltar sv. Josipa, sv. Ante Padovanskog, sv. Nikole Tavelića, sv. Franje Asiškog i sv. Paulina.¹¹⁷

¹¹⁵ Franjevački samostan Gospe Sinjske-Sinj, 2020., 50

¹¹⁶ Bilić, 2017., 67

¹¹⁷ Marić, 2012., 84

Slika 28. Crkveno pročelje 1939. godine
(Izvor: Bilić, 2017., 56.)

Slika 29. Crkveno pročelje 1960. godine
(Izvor: Bilić, 2017., 66.)

Slika 30. Crkveno pročelje 2024.
(Snimila: Anja Jenjić)

Slika 31. Brončana crkvena vrata
(Snimila: Anja Jenjić)

Slika 32. Oltar Čudotvorne Gospe Sinjske
(Snimila: Anja Jenjić)

Slika 33. Glavni oltar od jednog kamenog bloka
(Snimila: Anja Jenjić)

6.1.1. Zvonik

Antonio Benoni bio je inženjer koji je 1702. godine vodio projekt izgradnje zvonika koji se nalazio uz jugoistočni kut crkvene apside¹¹⁸, a uz crkvu je 1775. godine izgrađen mali zvonik od muljke, domaćeg kamena.¹¹⁹

Fra Pavao Vučković je 1724. godine nabavio mali zvonik od Mletaka, no izgledom nije ispunjavao očekivanja tako da su redovnici se odlučili na izgradnju masivnijeg zvonika. Izvođači radova bili su Karlo Bortolotti i inženjer Grazij.¹²⁰

Trebalo je riješiti pitanje gradnje novoga zvonika, odnosno nadogradnja zvonika koji bi se uklopio uz Gospino svetište, no postojao je problem financiranja samog novog zvonika, a vlada je nastojala da se taj plan onemogući jer se smatralo da se zvonik ne uklapa uz pročelje same crkve.¹²¹

No, iako nisu uspjeli osigurati financijska sredstava, franjevci su 19. srpnja 1869. godine položili kamen temeljac za novu izgradnju zvonika, a radove su vodili Antun Matzenik i Karlo Čičin.¹²² Riječi fra Petra Perkovića na polaganju kamena temeljca među pukom bile su; „*Ima evo 180 godina što Gospina crkva čeka svoj glavni izvanjski ures, svoj zvonik. Pa zar nije vrijeme, Sinjani, da ovim cvietom okitimo Gospinu kuću...*“¹²³

Do jeseni 1897. godine dovršena je baza zvonika do visine krovišta same apside,¹²⁴ no zbog nedostatka financijskih sredstava radovi su bili zaustavljeni sve do 1926. godine kada su angažirana braća Žagar iz Splita koji su nastavili započete radove na zvoniku. Tako je zvonik bio izgrađen od dvobojnog domaćeg kamena sa Radošića¹²⁵, a blagoslovljena su i nova četiri zvona koja su bila izrađena u mletačkoj radionici De Poli iz Venecije. Zvona su bila posvećena sv. Anti, sv. Frani, Presvetom Sakramentu i Čudotvornoj Gospi Sinjskoj, tako je Sinj dobio svoj zvonik visok 43,5 metara koji stoji sve do danas.¹²⁶

¹¹⁸ Bilić, 2017., 69

¹¹⁹ Marić, 2012., 131

¹²⁰ Bilić, 2017., 69

¹²¹ Marić, 2012., 132

¹²² Bilić, 2017., 79

¹²³ Marić 2012., 133

¹²⁴ Bilić, 2017., 82

¹²⁵ Marić, 2012., 133

¹²⁶ Bilić, 2017., 82

Slika 34. Nedovršeni zvonik i crkva Čudotvorne Gospe Sinjske
(Izvor: Marić, 2012., 135)

Slika 35. Alkarska povorka 1875. s pogledom na zvonik
(Izvor: Marić, 2012., 165.)

Slika 36. Zvono Čudotvorne Gospe Sinjske teško 1330 kg
(Izvor: Marić, 2012., 137.)

Slika 37. Zvonik 2024. godine
(Snimila: Anja Jenjić)

6.1.2. *Franjevački samostan*

Franjevački samostan u Sinju jedan je od najvažnijih vjerskih i kulturnih centara u Hrvatskoj. Samostan je poznat po svojoj baroknoj arhitekturi, ali i po impresivnoj zbirci umjetničkih djela i rukopisa. U sklopu samostana nalazi se crkva Čudotvorne Gospe Sinjska, koja privlači tisuće hodočasnika svake godine, posebno tijekom proslave Velike Gospe 15. kolovoza. Ovaj događaj je duboko ukorijenjen u lokalnoj tradiciji i povijesti te ima veliki značaj za identitet Sinja i njegove okolice. Osim vjerskih aktivnosti, Franjevački samostan u Sinju igra ključnu ulogu u očuvanju kulturne baštine. U njemu se nalazi bogata knjižnica s rijetkim knjigama i rukopisima te muzejska zbirka koja čuva vrijedne predmete iz povijesti Sinja i Dalmacije.

Iz najstarijih nacрта same crkve i samostana, inženjer Antonijo Benonij je 1702. godine naglasio kako se vidi da se predviđala zgrada samostanskih prostorija sjeverno od crkve, a sami redovnici za vrijeme izgradnje samostanskih prostorija i crkve boravili su u malenom samostanu kraj crkve sv. Frane.¹²⁷

Tijekom gradnje prema navodima redovnika „*majstori su obradili petsto kola kamenja, oblikujući ih u klesance za fasadu, stepenice, oltarne menze, rubnjake i popločnjake*“¹²⁸ Tijekom osmanskog napada na Sinj 1715. godine, franjevci su se sklonili u Split, nakon što su izgorjele samostanske prostorije i vratili se ponovno u grad Sinj 1718. godine.¹²⁹

Samostan se razvijao tijekom XVIII. I XIX. stoljeća, prvom izgradnjom same crkve, a potom i samostanskih krila u kojima se nalazila sakristija i veliko stubište prema sjeveru sastavljeno od samostanskih ćelija, sjemeništa i Franjevačke gimnazije koja je bila prva gimnazija s hrvatskim nastavnim jezikom.¹³⁰ Zgrada gimnazije počela se graditi kada je srušen zid koji je vodio sve do tvrđave kako bi odijelio fratarsko zemljište od trga i pročelni zid samostanske zgrade koja se trebala izgraditi uz njega.¹³¹

Kroz XIX. stoljeće samostan se nastavio nadograđivati i restaurirati prostorije, 1908. sagrađeno je novo krilo samostana od kamena na tri kata., a 1972. godine sagrađena je zgrada sa sjeverne strane samostana u kojoj je smješten i Muzej sa vrijednom zbirkom nalaza.¹³²

¹²⁷ Bilić, 2017., 91

¹²⁸ Bilić, 2017., 91

¹²⁹ Bilić, 2017., 92

¹³⁰ Marić, 2012., 175

¹³¹ Bilić, 2017., 102

¹³² Bilić, 2017., 108

Slika 38. Petar Kurir, crtež Sinja iz Katastarske knjige 1758.
(Izvor: Bilić, 2017., 100)

Slika 39. Katastarski plan Sinja sa ucrtanim samostanskim zgradama iz 19. stoljeća
(Izvor: Bilić, 2017., 104.)

6.2. Gospina crkva na sinjskoj tvrđavi

Na „Gospinu gradu“ podignuta je crkvica 1887. godine povodom 200. obljetnice dolaska puka iz Rame i Gospine slike. Crkva je sagrađena od kamena, a na pročelju se nalazi trolisna rozeta i preslica sa zvonom. Zavjetna crkvica na tvrđavi u Sinju važan je povijesni i vjerski spomenik smješten na vrhu brda Grad, gdje se nalazi i stara sinjska tvrđava. Ova crkvica, posvećena Gospi Sinjskoj, ima duboko ukorijenjeno značenje za lokalno stanovništvo, kao simbol vjere i zahvalnosti.

... “pred samu svečanost neko reče da bi dobro bilo podignuti na zidinama stare gradine, nad Sinjem, crkvu, eda bude vječita uspomena znamenite sgode što se ove godine slavi.”¹³³

Izgrađena je kao zavjet nakon velike pobjede Sinjana nad osmanskom vojskom u čuvenoj bitci iz 1715. godine. Prema legendi, stanovnici Sinja su se u očajničkim trenucima bitke molili Gospi za pomoć, a njihovim molitvama je, vjeruju, uslišano. Kao izraz zahvalnosti za čudesnu pobjedu, odlučili su izgraditi ovu crkvicu na mjestu tvrđave. Godine 2008., za vrijeme 300. obljetnice obrane Sinja nad Osmanlijama postavljen je kip od bronce Majke od milosti čiji je autor bio kipar Josip Marinović. Svake godine se na Gradu na dan Alke održava misa zahvalnica u 7 sati ujutro, kako bi sinjski narod zahvalio Majci Božjoj za pomoć u tim teškim vremenima.

Slika 40. Zavjetna crkvica sa brončanim kipom Majke od milosti
(Snimila: Anja Jenjić)

¹³³ Marković, 1898., 92

Slika 41. Zavjetna crkvića na tvrđavi
(Izvor: <https://oss.uredjenazemlja.hr/map>)

6.3. Pravoslavna crkva sv. Petra i Pavla

Crkva je podignuta 1914. godine u spomen na Onisima Popovića kojeg su austrijske vlasti optužile zbog veleizdaje, a strijeljan je u Sinju. Njegovo tijelo pohranjeno je u Čulinima na pravoslavnom groblju.¹³⁴

U okviru obnove projekta obnove manastira Eparhije dalmatinske i crkava, obnovila se i crkva svetih apostola Petra i Pavla 1936. godine, izvršena je adaptacija unutrašnjeg prostora i završnih radova na krovu i pročelju crkve.

Slika 42. Pravoslavna crkva apostola Petra i Pavla u Sinju
(Izvor: Čolović, 2011., 231.)

¹³⁴ Čolović, 2011., 231

6.4. Crkva sv. Frane Asiškog

Na mjesnom groblju u Sinju nalazi se crkva sv. Frane Asiškoga. Prvotna uloga bila joj je samostanska i župna crkva, a obnovljena je u XIX. stoljeću, dok je samu unutrašnjost uređio kipar Ante Župić. Kamena crkva sa preslicom i malim okruglim prozorom.

Kroz povijesni pregled Ramske franjevence je vuklo srce da se vrate narodu iz Bosne s kojim su došli u cetinsku krajinu, tako su sagradili mali samostan kraj groblja sv. Franje i kada su ga dovršili, vratili su se u Sinj.¹³⁵ Sliku Majke Božje su ostavili Anti Pletikosiću u Splitu dok se nisu smjestili u novi stan; „*U određeno vrijeme pobožni se redovnik izu bos, kradimice uze sv. Sliku pa noću pješice krene prema Sinju. Odatle javi redovničkoj braći da je stigao. Redovnici brzo skupe obližnji puk te iziđu u ophodu pred sv. Priliku pa je s velikim veseljem, pjevajući duhovne pjesme, dopratiše do crkvice sv. Franje. Stave je na oltar da je vjernici štuju i pred njom se mole. Slika Majke Božje ostala je u crkvi sv. Franje do 1741. kad je bila svečano prenesena u novu crkvu ispod Kamička.*“¹³⁶

Groblje sv. Frane nalazi se podno Sinjske tvrđave na sjevernoj strani gdje je današnja crkva sv. Franje,¹³⁷ tu su franjevci 1696. godine podignuli *crkvicu* „*pokrivenu šimčom i samostačić pokriven ševarom.*“¹³⁸

Slika 43. Crkvice sv. Frane pored puta prema staroj utvrdi
(Izvor: Milo Jukić, Bljesak.info)

¹³⁵ Soldo, 1965., 13

¹³⁶ Soldo, 1965., 13

¹³⁷ Modrić, 2016., 384

¹³⁸ Modrić, 2016., 385

6.5. Crkva sv. Ivana u Glavicama

U Glavicama kao dio Župe Gospe Sinjske, veliča se Gospa Sinjana, a tu pronalazimo i nekoliko sakralnih znakova; „osim ljudi, koji su sa svojim ispovijedanjem Imena Isusova, najveći i najvažniji Božji znak, tu su također i ovi znakovi; Kapela sv. Ante, groblje Šatrinica i Šibenica, glavica Križ s nekada malim, a sada velikim betonsko-kamenim križem i, od 1973. godine Crkva sv. Ivana apostola.“¹³⁹

Glavno sakralno obilježje u Glavicama je crkva Ivana apostola, jednostavnog oblika sa rozetom na pročelju. Crkva je imala ulogu i dvorane u kojoj se poučavao vjeronauk. Nacrte crkve izradio je inženjer Tonči Barač 1971. godine. Sam teren je bio dosta podvodan, tako da su temelji bili postavljeni na dubine od 2-3 metra.¹⁴⁰

Dimenzije crkve su bile u dužini 56 metara i širini 27-19 metara, dvorište crkve ograđeno je betonskim zidom na kojem se pružala željezna mreža. „Na pročelju crkve iznad atrijske, nalazi se jednostavna rozeta, a iznad nje željezni križ, koji crkvi-dvorani daju sakralno obilježje. Na bočnim zidovima crkve nalaze se jednostavni kvadratni prozori. Na lijevoj strani su četiri, na desnoj tri, jer se s te strane, uz pročelje, nalazi sakristija. Sakristija se dijelom naslanja na atrij a dijelom na crkvu, s kojom je povezana izravnim nutranjim vratima.“¹⁴¹

Na pročelju crkve nalaze se četiri željezna stupa, a sam atrij povišen je sa četiri stuba na razinu unutrašnjosti crkve. Na pročelnom zidu crkve nalazi se desne strane kip Srca Isusova, s lijeve sv. Ivana Apostola, a na sredini slika Majka Božje. Prostrani prezbiterij dubine 3,40 metara uzdignut je na tri stepenice nad podom crkve, u sredini se nalazi kameni oltar.¹⁴²

Slika 44. Crkva Ivana apostola
(Izvor: Modrić, 2016., 364.)

¹³⁹ Modrić, 2016., 363

¹⁴⁰ Modrić, 2016., 366

¹⁴¹ Modrić, 2016., 370

¹⁴² Modrić, 2016., 371

7. ZAKLJUČAK

Sakralna baština grada Sinja u punom smislu predstavlja neprocjenjiv dio kulturnog i povijesnog nasljeđa ovog dijela Hrvatske. Kroz povijesni pregled rada i postavljajući odrednice, može se zaključiti o bogatstvu same Cetine i njene baštine. Osmanski i mletački napadi nisu spriječili da se grad nakon toliko stoljeća okupacije i nemilosti neprijateljeve ruke, pretvori u današnje urbano središte. Sama glavna zamisao ovoga rada bilo je prikazati razvitak naselja od utjecaja muslimanskog stanovništva i njihova kulturnog nasljeđa, naspram onoga dijela u kojem su prevladavali kršćani. Tvrđava Grad bila je glavno obrambeno područje nakon pada Klisa, a prema priložima vidimo i koliko je bila značajna njena vojna opremljenost.

Nakon osvajanja Sinja od strane mletačke vlasti u XVII. stoljeću, dolazi do velikih promjena u iseljavanju te naseljavanju Cetinske krajine. Dolaskom mletačke vlasti, postupno se grade crkve koje su bile potrebne ne samo za domaći puk, nego i za silno stanovništvo koje se naselilo iz Bosne. Pod vodstvom fra Pavla Vučkovića, koji je ujedno i graditelj sinjske crkve i samostana, narod iz Bosne i Hercegovine došao je u novu domovinu. Franjevački samostan s crkvom Čudotvorne Gospe Sinjske zauzima središnje mjesto, koje je stoljećima duhovno srce regije i važan hodočasnički centar. Ova svetinja, sa svojim bogatstvom umjetničkih djela, rukopisa i vjerskih relikvija, svjedoči o dubokoj povezanosti lokalnog stanovništva s njihovom vjerom. Kroz XVIII. i XIX. stoljeće samostanski kompleks se razvijao te su tako se izgradile i gimnazijska zgrada kao i sjemeništa. Crkva je više puta bila stradala i popravljena, uz potrese, bombardiranja i požare. 1775. godine bio je sagrađen zvonik od domaćeg kamena, a sam kamen temeljac novog zvonika bio je blagoslovljen 1927. godine. Pored samostana, zavjetna crkvice na tvrđavi u Sinju dodatno obogaćuje sakralnu baštinu grada. Izgrađena kao znak zahvalnosti nakon legendarne pobjede nad Osmanlijama 1715. godine, ova crkvice simbolizira snagu vjere i zajedništva u teškim vremenima. Brončani kip Gospe krase i bdije nad cijelim Sinjem. Svake godine, tijekom proslave Velike Gospe, crkvice i tvrđava postaju središnja mjesta okupljanja i molitve za mnoge vjernike i posjetitelje.

8. LITERATURA

Bilić, Darka, Svetište Gospe Sinjske na nacrtima iz arhiva Franjevačkog samostana u Sinju, Split: Franjevačka provincija Presvetog Otkupitelja; Sinj: Franjevački Samostan Gospe Sinjske; Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2017.

Botica, Ivan. "*Franjevački samostan i crkva Sv. Marije u podgrađu Cetini pod Sinjem (primjer povijesnoga diskontinuiteta).*" *Povijesni prilozi*, vol. 29, br. 38, 2010, str. 9-29.

Borković, Velimir, *Historijsko-geografske osnove naseljavanja Cetine*, Geografski glasnik, 1982., broj 44.

Cetinska vrila, Fra Petar Filipović i njegovo djelo, *Glasilo ogranaka matice Hrvatske – Sinj*, 2004.

Čelebi, Evlija, *Putopis*, Sarajevo: Svjetlost, 1967.

Čolović, Branko, *Sakralna baština dalmatinskih Srba*, Zagreb, 2011.

Domazet, Daria, *Tvrđava Grad: Muzej Cetinske krajine – Sinj*, 2018.

Domazet, Daria, *Numizmatička zbirka Muzeja Cetinske krajine*, Sinj, 2015.

Gunjača, Stjepan, *Starohrvatska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje u Brnazama kod Sinja*, *Starohrvatska prosvjeta III.* (1955.), 4.

Gunjača, Stjepan, *Kratak pregled prošlosti Sinja i okolice*, Sinj, 1997.

Jurin Starčević, Kornelija, *Osmanski krajiški prostor: rat i društvo u jadransko-dinarskom zaleđu u 16. i 17. stoljeću : doktorski rad*. Zagreb: Kornelija Jurin Starčević, 2012.

Klaić, Vjekoslav, *Rodoslovlje knezova Nelipića od plemena Svačić*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3, br. 1 (1898): 1-18.

Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Sinj: Ogranak Matice hrvatska, 2012.

Markulin, Nikola, *Mletačka organizacija teritorijalnih vojnih postrojbi u Dalmaciji od 1684. do 1718. godine*. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, vol. , br. 59, 2017.

Marković, Ivan, *Sinj i njegovo slavlje god. 1887. Spomen knjiga*, Zagreb: Dionička tiskara u Zagrebu, 1898.

Milošević, Ante, Izgled i značaj sinjske tvrđave u prošlosti s posebnim osvrtom na tursko i mletačko razdoblje. Izgled i značaj sinjskih dvoraca u prošlosti s posebnim osvrtom na tursko i mletačko doba, Sinj, 1989.

Milošević, Ante, Osinium-Asignio-Sign-Sinj: Povijesne slike sinjskoga Grada, Split, 2024.

Milošević, Ante, Arheološka topografija Cetine, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 1998.

Milošević, Ante, Sinj i Cetina u starohrvatsko doba, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 1996.

Modrić, Miroslav, Glavice, Gospin perivoj, Sinj, 2016.

Nikola, Jakšić, Klesarstvo u službi evangelizacije, Split, 2015.

Vežić, Pavuša. "Dalmatinski šesterolisti - sličnosti i razlike." *Ars Adriatica*, vol. , br. 2, 2012, str. 41-74.

Soldo, Josip (ur.); Šetka, Jeronim (ur.), Sinjska spomenica 1715.-1965., Sinj: Franjevački provincijalat, 1965.

Soldo, Josip, Zlato na grudima majke, kratka povijest 300 godina šovanja Gospe Sinjske, Svetište Gospe Sinjske, Sinj, 1987.

Soldo, Josip, Crkva i oltar Gospe Sinjske u 18. stoljeću, 1992.

Soldo, Josip, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, knjiga prva, Sinj: Ogranak Matice hrvatske, 2011.

Soldo, Josip, Sinjska krajina u 17. i 18. Stoljeću, knjiga druga, Sinj: Ogranak Matice hrvatske, 2011.

Žmegač, Andrej, Bastioni jadranske Hrvatske, Zagreb: Školska knjiga: Institut za povijest umjetnosti, 2009.

SAŽETAK

Prikazujući povijest grada Sinja i njegovu bogatu sakralnu baštinu, stavlja se naglasak na razvoj sakralne baštine od XVIII. do XIX. stoljeća. Smješten u srcu Cetinske krajine, Sinj je kroz povijest igrao ključnu ulogu kao duhovno i kulturno središte, osobito pod mletačkom vlašću i nakon oslobađanja od Osmanlija. Grad je poznat po Crkvi Gospe Sinjske, koja je izgrađena u 18. stoljeću u baroknom stilu, te po Franjevačkom samostanu, koji je postao centar obrazovanja i kulture. Rad analizira utjecaj povijesnih događaja, poput obrane Sinja 1715. godine, na razvoj sakralne arhitekture, te istražuje kako su vjerski objekti oblikovali urbanistički i kulturni identitet grada. Razmatra se i urbanizacija Sinja tijekom mletačke vlasti, te važnost sakralnih građevina kao simbola otpornosti i duhovne snage lokalne zajednice. Kroz pregled značajnih crkava, samostana i kapelica, rad naglašava važnost sakralne baštine kao ključnog elementa u očuvanju identiteta i povijesnog nasljeđa Sinja. Ova baština ne samo da svjedoči o bogatoj povijesti grada, već i o kontinuitetu vjerskog života i kulturnog stvaralaštva u regiji.

Ključne riječi: Sinj, tvrđava, franjevački samostan, crkva Čudotvorne Gospe Sinjske, baština

THE SACRED HERITAGE OF THE CITY OF SINJ

SUMMARY

By presenting the history of the city of Sinj and his rich sacral heritage, this work emphasizes the development of religious heritage from the XVIII. to the XIX. century. Located in the heart of the Cetina region, Sinj has historically played a key role as a spiritual and cultural center, especially under Venetian rule and after liberation from the Ottomans. The city is known for the Church of Our Lady of Sinj, built in the 18th century in the Baroque style, and for the Franciscan Monastery, which became a center of education and culture. The paper analyzes the impact of historical events, such as the defense of Sinj in 1715, on the development of sacral architecture, and explores how religious buildings have shaped the urban and cultural identity of the city. It also examines the urbanization of Sinj during Venetian rule and the importance of sacral buildings as symbols of resilience and spiritual strength for the local community. Through an overview of significant churches, monasteries, and chapels, the paper highlights the importance of sacral heritage as a key element in preserving the identity and historical legacy of Sinj. This heritage not only bears witness to the city's rich history but also to the continuity of religious life and cultural creativity in the region.

Keywords: Sinj, fortress, Franciscan Monastery, Church of Our Lady of Sinj, heritage

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja **Anja Jenjić**, kao pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne prvostupnice **Povijesti i Povijesti umjetnosti**, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 26. rujna 2024.

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ
FILOZOFSKOGA FAKULTETA U SPLITU**

Studentica: Anja Jenjić

Naslov rada: Sakralna baština grada Sinja

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest umjetnosti

Vrsta rada: Završni rad

Mentorica rada: Kristina Babić, v. pred.

Članovi Povjerenstva:

izv. prof. dr. sc. Vedran Barbarić

doc. dr. sc. Ana Torlak

zamjenik člana povjerenstva / asistent Frane Prpa

Ovom izjavom potvrđujem da sam autorica predanoga završnoga diplomskoga rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 26. rujna 2024.

Potpis studentice:

